

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิเคราะห์สาระหลักทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน ตามหลักพุทธธรรมในผลงานของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) เพื่อให้เกิดความชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นจึงได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมานำเสนอ โดยแยกออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สาระหลักทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน

- 1.1 การศึกษาตลอดชีวิต
- 1.2 คิดเป็น
- 1.3 ประชาธิปไตย
- 1.4 แรงจูงใจ
- 1.5 การศึกษาเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 1.6 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
- 1.7 การศึกษาเพื่อสันติภาพ

ตอนที่ 2 หลักพุทธธรรม

ตอนที่ 3 ประวัติและผลงานของพระธรรมปิฎก

- 3.1 ประวัติพระธรรมปิฎก
- 3.2 ผลงานของพระธรรมปิฎก

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการประยุกต์พุทธธรรมกับการศึกษา
- 4.2 งานวิจัยที่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการประยุกต์พุทธธรรมกับการ

ตอนที่ 1 สารหลักทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน

จากการวิเคราะห์เอกสาร ของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน เช่น กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ, องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO), สถาบันการศึกษาต่าง ๆ และตำราของนักวิชาการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนหลายท่านได้สารหลักทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน จำนวน 7 เรื่อง รายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 การศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาเป็นเครื่องมืออันสำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาประเทศในด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง หรือในด้านสังคมและวัฒนธรรม เพราะการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวต้องอาศัยกำลังคนเป็นปัจจัยสำคัญ และกำลังคนจะมีประสิทธิภาพเพียงโดยอ้อมขึ้นกับประสิทธิภาพในการจัดการศึกษา (ม.ล.ปิ่น มาลากุล, อ้างใน สิปปนนท์ เกตุทัต และคณะ, 2518) การศึกษาจึงเป็นการวางรากฐานของคน และคนเป็นรากฐานของเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม (ประเวศ วะสี, 2534)

เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2530) ได้กล่าวถึงความสำคัญในการเรียนรู้ว่าควร จะอยู่ในลักษณะที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเรียกว่าเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นการแสวงหา ประสบการณ์ ความรู้ ข้อมูลใหม่ ๆ จากสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวตลอดเวลาและทุกโอกาส ที่สามารถสนองตอบความรู้ ความสนใจ และการพัฒนาตนเองในทุกด้าน ที่จะก่อให้เกิด ประโยชน์ต่อตนเอง ชุมชน และสังคมโดยส่วนรวม ดังนั้นอาจพิจารณาการศึกษาออกได้เป็น 3 แบบ คือ

1. การศึกษาแบบธรรมดาศึกษา (Informal Education) เกิดจากครอบครัว สิ่งแวดล้อม ชุมชน สื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ฯลฯ การศึกษาในลักษณะนี้เกิดขึ้นจากการมีความสัมพันธ์ การพบเห็น การเผชิญปัญหา การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดย

ไม่มีการจัดสภาพแวดล้อมแต่อย่างใด ไม่มีกฎเกณฑ์ ไม่มีบทบาทที่ชัดเจนในการกำหนดตำแหน่งของผู้สอน ผู้เรียนแต่อย่างใด เป็นกระบวนการถ่ายทอด plugged ตามสิ่งที่เกิดขึ้นที่มีอยู่ ซึ่งสามารถยอมรับและนำไปใช้ในการดำรงชีวิตได้ เช่น การถ่ายทอดวิชาชีพของครอบครัวให้บุตรหลาน การเพาะปลูกหรือทำเกษตรกรรมตามแบบอย่างที่บรรพบุรุษเคยกระทำกันมา ตลอดจนการฟัง การอ่านข่าวสารความรู้จากสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ เป็นต้น

2. การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-Formal Education)

เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ไม่ว่าจะศึกษานั้นจะจัดขึ้นเป็นกิจกรรมการศึกษาโดยเฉพาะหรือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมอื่น เพื่อมุ่งให้รู้จักแก้ปัญหา ฝึกอาชีพ หรือพัฒนาความรู้เฉพาะอย่าง ตามความต้องการและความสนใจของผู้เรียน

การศึกษานอกระบบโรงเรียนนี้จะจัดขึ้นแก่กลุ่มบุคคลที่มีความสนใจ การจัดเนื้อหาจะยึดตามความพร้อมของผู้เรียนเป็นหลัก ยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม ไม่เน้นหลักสูตรที่ตายตัว แต่จะคำนึงถึงการนำไปใช้และการแก้ปัญหาของผู้เรียนเป็นหลัก การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงมีจุดมุ่งหมายที่จะให้คนคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ตัวอย่างของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน เช่น กลุ่มสนใจในวิชาชีพต่าง ๆ กลุ่มพัฒนาตนเองในเรื่องการอ่านออกเขียนได้

3. การศึกษาในระบบโรงเรียน (Formal Education)

เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นอย่างเป็นระบบ มีการกำหนดเนื้อหา หลักสูตร วัยของผู้เรียน กิจกรรมการเรียนการสอน มีการวัดผลการศึกษาแน่นอน มีระบบการนิเทศ การบริหารงาน การผลิตสื่อประเภทต่าง ๆ มีการฝึกอบรม เน้นรูปแบบ มีตำแหน่งบทบาทหน้าที่ในการรับผิดชอบของการจัดการศึกษาแตกต่างกันไป และยังกำหนดคุณวุฒิต่าง ๆ ของผู้ที่ผ่านการศึกษาในระบบนี้ด้วย ตัวอย่าง เช่น การจัดการศึกษาในระบบประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา เป็นต้น...

รัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาดังกล่าว จึงได้จัดระบบการศึกษาดังปรากฏอยู่ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 เป็นระบบที่ให้บุคคลได้ศึกษา และเรียนรู้อย่างต่อเนื่องไปตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาตนเองทั้งในด้านปัญญา จิตใจ

ร่างกาย และสังคมอย่างสมดุล และสามารถสร้างเสริมความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศ ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข และในด้านการศึกษานอก ระบบโรงเรียน ได้มีสาระสำคัญกล่าวถึงการศึกษาตลอดชีวิตว่า เปิดโอกาสให้บุคคลเรียนรู้อย่าง ต่อเนื่องตลอดชีวิต ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการศึกษาดูตลอดชีวิตนับเป็นเป้าหมายทางการศึกษาของ ประเทศในสภาพสังคมปัจจุบัน ประเทศไทยมีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว มีผล ให้โครงสร้างทางสังคม ค่านิยม ตลอดจนการดำรงชีวิตของประชาชนเปลี่ยนแปลงตามไปอยู่ ตลอดเวลา ประชาชนจะต้องปรับตัวเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ซึ่ง ประเวศ วะสี (2537) กล่าวว่า ในสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การมีความรู้สำเร็จรูปที่เคยเรียน มาครั้งหนึ่งแล้ว จะใช้ตลอดไปเป็นไปไม่ได้อีกต่อไป ฉะนั้นคนทุกคนต้องมีฉันทะ มีความ สามารถ และมีโอกาสที่เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และ ส. ศิวรักษ์ (2533) ได้แสดง ทัศนะเช่นเดียวกันว่า การศึกษาเป็นไปไม่ได้โดยตลอดชีวิต ยิ่งเรียนมากยิ่งรู้มาก ยิ่งเข้าใจมากยิ่ง รับผิดชอบมาก ยิ่งเกื้อกูลกันและกันมากไม่ว่าจะเรียนวิชาใด ไม่ว่าจะทำอะไร

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ในฐานะพระภิกษุผู้เป็นปราชญ์ที่ถึงพร้อม ด้วยความเป็นเลิศทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และด้านการศึกษา ได้กล่าวถึงความสำคัญ ของการศึกษาดูตลอดชีวิตไว้ในหนังสือธรรมกับการศึกษาไทย (2531) ดังนี้ “วิถีชีวิตในพระ พุทธศาสนาเป็นวิถีชีวิตแห่งการศึกษา ปัจจุบันเรามีคำว่า Lifelong Education แปลว่า การ ศึกษาดูตลอดชีวิต พระพุทธศาสนาถือมาแต่ไหนแต่ไรว่า การศึกษานั้นคือ ชีวิต ชีวิตนั้นคือการ ศึกษา แต่ไม่ใช่ชีวิตเฉย ๆ ต้องเป็นชีวิตที่ดำเนินอย่างถูกต้อง มีการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนา จึงจะ เป็นการศึกษานั่นเอง” และในหนังสือธรรมกับการพัฒนาชีวิต (พระธรรมปิฎก, 2533) ได้กล่าวว่า ในเมื่อการศึกษาเป็นการฝึกฝนพัฒนาคนให้ดำเนินไปในวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ความหมาย จึงตามมาว่า ตรวจจับชีวิตของเรายังไม่สมบูรณ์ ยังมีความพร่อง ยังมีความไม่เต็ม ยังมีทุกข์ ยังมีปัญหา ตรวจจับเรายังต้องพัฒนาชีวิตกันเรื่อยไป ในเมื่อเรายังต้องมีการศึกษากันเรื่อย ไป คือว่า เราจะต้องมีการศึกษาดูตลอดชีวิต หรือมีการพัฒนาชีวิตกันตลอดชีวิตนั้น จนกว่าจะถึง จุดหมายดังกล่าวมาแล้ว”

ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต

อาชัญญา รัตนอุบล (มปป.) การศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) ว่า หมายถึงการจัดกระบวนการให้มีผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) โดยมีลักษณะดังนี้

1. เป็นการดำเนินการตลอดชีวิตของบุคคล
2. เป็นการจัดที่มีการวางแผน ทำให้ได้รับความรู้ ทักษะ และเจตคติอันจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา จนในที่สุดทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ
3. เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากแรงจูงใจของผู้เรียนที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง
4. ใช้แหล่งการเรียนรู้ทุกประเภททั้งแบบในระบบ (formal) นอกกระบบ (non formal) และไม่เป็นทางการหรือตามอัธยาศัย (informal) ...

การศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นการศึกษาทั้งหมดของชีวิตมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนตาย มุ่งพัฒนามนุษย์ให้ปรับตนเองเข้ากับความเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน พัฒนาต่อเนื่องไปให้เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล และเป็นการศึกษาที่เกิดจากแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยอาศัยแหล่งการเรียนรู้ทุกชนิด

สุนทร สุนันท์ชัย (2532) ได้กล่าวถึงการศึกษาตลอดชีวิตว่า หมายถึง การจัดการกระบวนการอันบังเกิดผลต่อการเรียนรู้ชีวิตของบุคคล ซึ่งอาจทำโดยวิธีการศึกษาในระบบ การศึกษานอกกระบบ และการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ เพื่อมุ่งให้คนเราได้พัฒนาตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เป็นอยู่ตลอดเวลา ในปัจจุบัน และพัฒนาต่อไปให้เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล ด้วยเหตุนี้การศึกษาตลอดชีวิตหมายถึง การศึกษาที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ที่มนุษย์ได้รับตั้งแต่แรกเกิดถึงในช่วงสุดท้ายของชีวิต ไม่ใช่การเรียนในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ทั้งนี้จากความเชื่อที่ว่า การศึกษานั้นเกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่งและตลอดเวลา โดยมีความเกี่ยวพันและต่อเนื่องกันตลอดชีวิต

ในสังคมปัจจุบัน ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง การศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างเดียวย่อมไม่เพียงพอที่จะช่วยให้คนปรับตัวได้ทันกับการเปลี่ยนแปลงนั้น

การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงเป็นความหวังในวงการศึกษา ที่มาช่วยเสริมและพัฒนาคุณภาพประชากรของประเทศ ได้พัฒนาความรู้ความสามารถ และมีระบบข่าวสารข้อมูลที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคม ดังนั้นการศึกษาดนตรีจึงเป็นหลักการสำคัญในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการให้การเรียนรู้ตามความต้องการของผู้เรียน โดยไม่มีข้อจำกัด

สรุปเรื่อง การศึกษาดนตรี

1. การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ที่ส่งเสริมให้บุคคลแสวงหาความรู้ ผิฝน และพัฒนาตนเองตลอดเวลาเพื่อให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม
2. การศึกษาเกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่ง ไม่จำเป็นต้องอยู่ในห้องเรียน และเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา โดยมีความเกี่ยวพัน และต่อเนื่องกันตลอดชีวิต
3. การศึกษาเป็นการพัฒนาคนให้ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง ดั่งงาม และเป็นการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มนุษย์เกิดมายังไม่บรรลุนิติภาวะสมบูรณ์ ยังมีทุกข์ ยังมีปัญหา ยังมีกำรต่อเติมอยู่เรื่อยไป ตรีบใดที่ชีวิตยังมีทุกข์ ตรีบนั้นต้องมีการแก้ไขให้พ้นทุกข์ และตรีบนั้นยังต้องมีการศึกษา

1.2 คิดเป็น

คิดเป็น คือ เป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบของไทยในยุคปัจจุบัน (ปฐม นิคมานนท์, 2532) ซึ่งเจ้าของปรัชญาคิดเป็น คือ ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ อดีตอธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน และอดีตปลัดกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับคิดเป็นไว้อย่างชัดเจนว่า “จะเร่งรัดการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้มีคุณภาพและปริมาณมากยิ่งขึ้น ให้ประชาชนสามารถประกอบอาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการกำลังในการพัฒนาประเทศ รวมทั้งการสร้างทักษะให้รู้จักคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และประกอบธุรกิจเป็น” (อุ้นตา นพคุณ, 2528)

ความหมายของการคิด

สุภา พันนาค (อ้างใน นิลบล ฉลวยศรี, 2536) ได้สรุปแนวคิดและนิยามเกี่ยวกับความคิดของนักปรัชญา นักการศึกษาต่าง ๆ ไว้ดังนี้

1. พื้นฐานสำคัญของการคิด คือ การรับรู้ ความจำ ภาษา และความรู้
2. การคิดมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเอง แต่เกิดจากการกระตุ้นของสิ่งเร้าภายใน หรือ สิ่งเร้าภายนอก
3. การคิดเป็นพฤติกรรมภายในที่มีความซับซ้อน และเป็นปฏิกิริยาที่เกิดขึ้น ในสมอง ไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง
4. การคิดเป็นกระบวนการของข้อมูลซึ่งเป็นความรู้ความเข้าใจของบุคคลที่ เชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง
5. การคิดเป็นพื้นฐานสำคัญในการช่วยแก้ปัญหาของมนุษย์
6. การคิดช่วยให้มนุษย์สามารถปรับตนเอง และสิ่งแวดล้อมให้มีความผสมกลมกลืนซึ่งกันและกัน

สุชา จันทน์เอม (อ้างใน นิลุบล ฉลวยศรี, 2536) ได้แบ่งการคิดออกเป็น 2 พวกใหญ่ ๆ คือ

1. การคิดโดยไม่มีจุดมุ่งหมาย (undirected thinking)
2. การคิดอย่างมีจุดมุ่งหมาย (the goal-directed thinking) เป็นการคิดที่มักมี บทสรุปหลังจากที่คิดเสร็จแล้ว ซึ่งได้แก่ การตัดสินใจปัญหา และการคิดสร้างสรรค์

ความหมาย ลักษณะ และหลักการคิดเป็น

การ “คิดเป็น” เป็นการคิดเพื่อแก้ปัญหาเนื่องจากการคิดมีจุดเริ่มต้นที่ตัว ปัญหาแล้วพิจารณาย้อนไต่ตรองถึงข้อมูล 3 ประเภท คือ ข้อมูลด้านตนเอง ชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม และข้อมูลทางวิชาการ ต่อจากนั้นก็ลงมือกระทำการ ถ้าหากการกระทำทำให้ปัญหา และความไม่พอใจของคุณหายไป กระบวนการคิดนั้นจะยุติลง แต่ถ้าหากบุคคลยังรู้สึกไม่พอใจ ปัญหายังคงอยู่บุคคลก็จะเริ่มกระบวนการใหม่อีกครั้ง (อุ้นตา นพคุณ, 2528)

อุ้นตา นพคุณ (อ้างใน ปฐม นิคมานนท์, 2532) ได้สรุปลักษณะของการคิด เป็นว่า “บุคคลที่คิดเป็น จะสามารถเผชิญปัญหาในชีวิตประจำวันได้อย่างมีระบบ บุคคล ผู้นี้ จะสามารถพินิจพิจารณาสาเหตุของปัญหาที่เขากำลังเผชิญอยู่ และสามารถรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง เกี่ยวกับทางเลือกเขาจะพิจารณาข้อดีข้อเสียของแต่ละเรื่อง โดยใช้ความ

สามารถเฉพาะตัว ค่านิยมของตนเอง และสถานการณ์ที่ตนกำลังเผชิญอยู่ ประกอบการพิจารณา”

ปฐม นิคมานนท์ (2532) ได้สรุปหลักการคิดเป็นไว้ดังนี้

1. เป้าหมายในชีวิตของคนเราทุกคน คือ ต้องการความสุข และความสำเร็จในชีวิต ความสุขและความสำเร็จของแต่ละคนย่อมไม่เหมือนกัน อยู่ที่สภาพเหมาะสมพอดีของแต่ละคน

2. การศึกษาควรเป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้เรียนประสบความสุข ความสำเร็จตามที่ตนปรารถนา ซึ่งไม่ขัดต่อศีลธรรม วัฒนธรรม อันดีงาม และไม่ทำให้อื่นหรือสังคมเดือดร้อนด้วย

3. ในชีวิตของคนเราย่อมเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ จึงต้องคิดแก้ปัญหาอยู่ตลอดเวลา การแก้ปัญหาได้ ก็คือ ความสุข ความสำเร็จ และการที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้นจะต้องมีการตัดสินใจ

4. การที่คนเราจะตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาได้ดีขึ้น จะอาศัยความรู้ทางวิชาการด้านเดียวย่อมไม่พอ จำเป็นต้องนำมาพิจารณาควบคู่กับความรู้ หรือข้อมูลเกี่ยวกับตัวเราเอง และความรู้หรือข้อมูลเกี่ยวกับสภาพสังคมแวดล้อมด้วย ซึ่งเรียกว่า ต้องมีข้อมูล 3 ด้าน คือ ข้อมูลทางวิชาการ ข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง และข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม โดยนำข้อมูลทั้ง 3 ด้าน มาพิจารณาเข้าด้วยกัน นำมาปรับเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมต่อไป

5. การที่บุคคลสามารถนำข้อมูลทั้ง 3 ด้านมาพิจารณาประกอบกัน เพื่อเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจนี้ เราเรียกว่า คิดเป็น ดังนั้น กระบวนการจัดการศึกษาควรมุ่งให้บุคคลคิดเป็น

จากความสำคัญดังกล่าว เรื่อง “คิดเป็น” จึงเป็นสาระหลักทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีความสำคัญในฐานะที่การศึกษานั้นเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้มนุษย์ได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองให้อยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม

สรุปเรื่องคิดเป็น

คนทุกคนนั้นมีความคิด สิทธิเสรีภาพ มีศักยภาพ มีอำนาจในตัวเอง มีความสามารถในการตัดสินใจ เพื่อแก้ปัญหาหรือความทุกข์ในการดำเนินชีวิตของตน แต่บุคคลที่จะได้ชื่อว่าเป็นบุคคลที่คิดเป็นนั้น จะต้องมีการใช้ข้อมูลประกอบความคิด การตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหา 3 ด้าน พร้อมกัน คือ ข้อมูลของตนเอง ข้อมูลสังคม สิ่งแวดล้อม และข้อมูลวิชาการ เพื่อจักได้ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ทั้งร่างกาย จิตใจ และสังคมแวดล้อม

1.3 ประชาธิปไตย

ประธานาธิบดี อับราฮัม ลินคอล์น แห่งประเทศสหรัฐอเมริกา ได้แสดงวาทะเกี่ยวกับคำว่า ประชาธิปไตยไว้ว่า “เป็นการปกครองของประชาชนโดยประชาชน และเพื่อประชาชน” จากวาทะดังกล่าว เราอาจสรุปความหมายของประชาธิปไตยได้อย่างกว้าง ๆ ว่าเป็นการปกครองที่ดีว่าบุคคลทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกฐานะ และทุกอาชีพ มีเสรีภาพ สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบต่อสังคมและบ้านเมืองเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการปกครองและการดำเนินชีวิตของตนเอง (วิทย์ วิศทเวทย์ และ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2533)

มรดก สิงหนแพทย (2538) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญประการหนึ่งของแนวคิดประชาธิปไตย คือ ประชาชนทุกคนในรัฐมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันตามกฎหมาย ตลอดจนมีสิทธิเสรีภาพ ในขอบเขตของกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน การยอมรับในความเท่าเทียมกันของคน คือ ความเสมอภาคตามกฎหมาย และการเมือง หมายถึงว่า คนทุกคนควรได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายโดยเท่าเทียมกัน ไม่มีการเลือกปฏิบัติ มีสิทธิเสรีภาพทางการเมือง และโอกาสต่าง ๆ ที่จะใช้ชีวิตในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่แบ่งแยกเชื้อชาติกำเนิด เพศ หรือฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคม ความเสมอภาคนี้หมายถึง การได้รับโอกาสในการแสวงหา การศึกษา และการทำงานที่เท่าเทียมกัน... ในแง่ของการมีสิทธิและเสรีภาพในขอบเขตแห่งกฎหมายเท่าเทียมกันตามความคิดของปรัชญาประชาธิปไตยนั้น หมายถึง สิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นในการกระทำในการดำเนินชีวิตที่ไม่ก้าวร้าวล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น... สิ่งจำเป็นที่ต้องควบคู่ไปกับเสรีภาพของประชาชนก็คือ “ความรับผิดชอบ” (responsibility)

พระธรรมปิฎก ไต๋ก่ล่าวถึงประชาธิปไตยในหนังสือการศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย (2532) ว่า “ในระบบการปกครองที่ประชาชนปกครองกันเอง ซึ่งเรียกว่าประชาธิปไตยนั้น ประชาชนส่วนใหญ่แต่แต่ละคนจะต้องปกครองตนเองได้” และในหนังสือการสร้างสรรค์ประชาธิปไตย (2536) ไต๋ก่ล่าวว่า “ในการที่ประชาชนจะปกครองกันเองนี้ ข้อสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ แต่ละคนควรจะเป็นคนที่ปกครองตัวเองได้ ถ้าปกครองตัวเองไม่ได้ก็มาปกครองกันเองไม่ได้ เพราะฉะนั้นถ้าจะพูดให้ได้ความชัดเจนก็ต้องให้ความหมายว่า การปกครองแบบประชาธิปไตย คือ การปกครองของประชาชนที่แต่ละคนปกครองตัวเองได้ เมื่อแต่ละคนปกครองตัวเองได้ดีแล้ว ก็มาช่วยปกครองร่วมกัน ก็เป็นการปกครองของประชาชนที่ประชาชนปกครองกันเอง อันนี้เป็นสิ่งสำคัญ คือ เราจะต้องพัฒนาคนให้สามารถปกครองกันเองได้ ถ้าเขาไม่สามารถปกครองตนเองได้แล้ว การที่จะมาร่วมกันปกครองประเทศชาติที่รวมกันอยู่ก็เป็นไปด้วยดีไม่ได้”

ดังนั้นหลักประชาธิปไตย จึงหมายถึง การปกครองที่ประชาชนสามารถปกครองตนเองแล้วมาร่วมปกครองซึ่งกันและกัน เพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ ประชาชนทุกคนมีสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคเท่าเทียมกันตามกฎหมาย

ประชาธิปไตยกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน

สาระหลักประชาธิปไตยที่การศึกษานอกระบบยึดถือ ได้แก่ แนวความคิดที่ว่า การศึกษาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ดังนั้น การขยายโอกาสทางการศึกษาให้ทั่วถึงประชาชนทุกหมู่เหล่า ทุกพื้นที่ จึงเป็นเรื่องสำคัญ ในการบริการการศึกษานอกระบบจึงพยายามคิดค้นหาวิธีขยายบริการการศึกษาให้ไปสู่ประชาชนให้กว้างไกลที่สุด เพื่อให้การศึกษาเป็นบริการแก่มวลชนอย่างแท้จริง (ปฐุม นิคมานนท์, 2532)

นอกจากนั้นการศึกษานอกระบบโรงเรียนยังมีส่วนเสริมสร้างประชาธิปไตยในขั้นพื้นฐานในสังคม ด้วยการขยายโอกาสทางการศึกษาให้ทั่วถึง และมากที่สุด ในการบริการศึกษา ดังที่หน่วยงาน และองค์กรต่าง ๆ ได้ยึดหลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน ดังที่อุ้นตา นพคุณ (2523) ไต๋ก่ล่าวว่า เจ้าหน้าที่จะให้การศึกษาแก่บุคคลภายในชุมชนทุกคน ไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องฐานะ เพศ หรือวัย ไม่มีการทำงานแต่เฉพาะบางกลุ่ม บางพวก

ทุกคนในชุมชนจะต้องมีสิทธิมีเสียงเท่าเทียมกัน การตัดสินใจของชุมชนในเรื่องใดจะต้องเป็นการตัดสินใจของคนส่วนมาก ในการเรียนรู้ในรูปของการประชุม หรือสนทนากันจะต้องมีบรรยากาศของความเสมอภาค ยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มทุกคน และให้ความสำคัญแก่ความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มว่า มีคุณค่าหรือประโยชน์ทุก ๆ คน เช่นเดียวกับหลักการที่ว่าสมาชิกกลุ่มย่อมมีหนึ่งเสียงในการลงคะแนนเท่ากันในทุกเรื่อง นอกจากนี้แล้วสิ่งที่จัดทำเป็นโครงการควรเป็นโครงการที่เกิดขึ้นจากเบื้องล่างหรือตัวประชาชนในระดับหมู่บ้าน (Indirect or Grassroots Methods) ไม่ใช่มาจากเบื้องบนมาสู่เบื้องล่าง โครงการไม่ควรจะเกิดขึ้นจากความนึกคิดหรือการวางแผนจากระดับสูง คือ รัฐบาล และนำมาบังคับใช้หรือนำไปปฏิบัติในระดับท้องถิ่น คือ ส่วนท้องถิ่นและหมู่บ้าน

การนำสาระหลักประชาธิปไตยมาใช้เป็นพื้นฐานการดำเนินงานการศึกษาออกโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนด้อยโอกาสทางการศึกษาทั้งหลาย การปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกในความเป็นประชาธิปไตยจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่ง ดังที่ จรุง พานิชย์ผลินไชย (2528) ได้กล่าวไว้ว่า ลักษณะของการปกครองตามแบบประชาธิปไตยนั้น จะต้องอาศัยการเรียนรู้ทั้งทางทฤษฎีและการปฏิบัติ กล่าวคือ นอกจากจะต้องรู้จักใช้สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ และความรับผิดชอบตามแนวทางประชาธิปไตย เช่น การรู้จักอดกลั้นต่อความขัดแย้งทางความคิด การรู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น โดยไม่ตกเป็นทาสทางความคิดของการโฆษณาชวนเชื่อ การรู้จักคิดเพื่อเลือกใช้วิธีการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งโดยสันติวิธี และด้วยเหตุผลอันเป็นที่ยอมรับได้ โดยเหตุนี้การพัฒนาความสำคัญในความเป็นประชาธิปไตย จึงต้องมีการกระทำอย่างต่อเนื่องทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน ข้อที่คำนึงถึงก็คือ ประชาธิปไตยนั้นเป็นระบบการปกครองที่วางรากฐานอยู่บนวุฒิภาวะทางความคิด ซึ่งก็ย่อมจะควบคู่กันไปกับลักษณะความเจริญเติบโตของคน การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงเอื้อต่อการพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะโดยทั่วไปผู้ที่อยู่นอกระบบการศึกษาในโรงเรียนก็อยู่ในวัยผู้ใหญ่ ซึ่งควรจะคาดหมายได้ว่ามีวุฒิภาวะทางสมอง ทางอารมณ์และทางความคิดสูงพอ

ประชาธิปไตยจึงเป็นสาระหลักสำคัญในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในหมู่ประชาชน ด้วยการปลูกฝังและสร้างจิต

สำนักในการปกครองร่วมกัน ในการทำงานเป็นหมู่คณะ รู้จักการแบ่งและรับผิดชอบงานของส่วนร่วมกัน มีความเคารพในสิทธิ เสรีภาพ ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน นอกจากนี้การศึกษา นอกกระบบโรงเรียนจะเป็นส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้ประชาชน รู้จักคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา และตัดสินใจอย่างถูกต้อง และเหมาะสมภายใต้หลักการของประชาธิปไตย

สรุป เรื่องประชาธิปไตย

1. เป็นหลักในการปกครองที่ส่งเสริม ปกป้อง และสร้างจิตสำนึกในการปกครองตนเอง
2. ในการทำงานเป็นหมู่คณะ รู้จักแบ่งและรับผิดชอบงานของส่วนรวม ร่วมกัน มีความเคารพในหน้าที่และความเห็นซึ่งกันและกัน ตลอดจนเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครอง
3. ประชาชนในระบอบประชาธิปไตยมีเสรีภาพ คือ สภาวะที่บุคคลสามารถมีและใช้โอกาสในการพูด การคิด การเขียน การกระทำได้อย่างมีอิสระ ด้วยความรับผิดชอบ
4. ประชาชนมีสิทธิและความเสมอภาคเท่าเทียมกันตามกฎหมาย

1.4 แรงจูงใจ

แรงจูงใจมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาอย่างยิ่ง การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะตัดสินใจเข้าศึกษานั้น ขึ้นอยู่กับความเข้มของแรงจูงใจว่ามีมากน้อยเพียงใด เช่น ความอยากรู้ อยากรู้อยากเห็น การมีหน้าที่การงานที่ดี และการยอมรับนับถือจากสังคมและบุคคลอื่น (อรุณี หรดาต และ ปฐม นิคมานนท์, 2533) การศึกษานอกกระบบเป็นการจัดการศึกษาที่ผู้เรียนมาเรียนด้วยความสมัครใจ ดังนั้นหากจัดสิ่งทีเรียนรูให้ตอบสนองความต้องการ ย่อมจะมีผลทำให้เกิดความสนใจแก่ผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนมาใช้บริการการศึกษานอกกระบบมากขึ้น ทำให้ ผู้เรียนสนใจและตั้งใจในการเรียนจนสามารถบรรลุเป้าหมายได้ (สุนทร สุนันท์ชัย, 2533)

ความหมายของแรงจูงใจ

เบอร์นาร์ด โลเวลล์ (Bernard Lovell) ได้ให้ความหมายอย่างสั้น ๆ ว่า แรงจูงใจ ได้แก่ กระบวนการที่นำบุคคลแต่ละคนให้เพียรพยายามตอบสนองความต้องการบางอย่าง

สำหรับ โด널ด์ เอช บรุนเดจ และ ดี แมคเกอร์เชอร์ (Donald H. Brundage and D. Mackeracher) แรงจูงใจนั้น หมายถึง แนวโน้มภายในของตัวบุคคลแต่ละคนที่จะทำให้เกิดระบบแห่งพฤติกรรมขึ้น (อุ๋นตา นพคุณ, 2527)

โยธิน ศันสนยุทธ (2533) ได้กล่าวถึงคำนิยามของแรงจูงใจว่า ปัจจุบันนี้เราไม่ค่อยพูดถึงสัญชาตญาณของมนุษย์ เราเรียกพลังภายในที่ก่อให้เกิดและบงการพฤติกรรมว่า แรงจูงใจแทน คำนิยามของแรงจูงใจก็คือ ความปรารถนาที่จะบรรลุเป้าประสงค์โดยทางการเรียนรู้ได้ก่อให้เกิดคุณค่าแก่ปัจเจกบุคคล

สรุปได้ว่า แรงจูงใจ หมายถึง กระบวนการที่โน้มน้าวบุคคลให้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองให้ประสบความสำเร็จ

ประเภทของแรงจูงใจ

งามตา วนินทานนท์ (2535) ได้แบ่งแรงจูงใจออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. แรงจูงใจทางชีวภาพ คือ แรงจูงใจขั้นพื้นฐานของชีวิตเกี่ยวข้องกับความต้องการทางร่างกายของมนุษย์ เช่น ความหิว ความกระหายและความต้องการทางเพศ เป็นต้น ความต้องการเหล่านี้จะกระตุ้นให้บุคคลเกิดความกระวนกระวาย และพยายามหาช่องทางที่จะบำบัดความต้องการนั้น ๆ แรงจูงใจทางชีวภาพเป็นแรงจูงใจที่ไม่ต้องอาศัยการเรียนรู้

2. แรงจูงใจทางสังคม เป็นแรงจูงใจที่ถูกระตุ้นให้เกิดขึ้นโดยสภาพแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรม ต้องอาศัยการเรียนรู้และประสบการณ์ในการติดต่อสัมพันธ์กับ คนอื่นในสังคม

สำหรับ อรุณี ทรดาล และ ปฐม นิคมานนท์ (2533) ได้สรุปการแบ่งแรงจูงใจตามลักษณะตามที่มาของแรงจูงใจ 3 ประเภท คือ

1. แรงจูงใจทางร่างกาย เป็นการแสดงพฤติกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกายเพื่อการอยู่รอดของชีวิต

2. แรงจูงใจทางจิตวิทยา เป็นแรงจูงใจที่จะช่วยทางด้านจิตใจทำให้มีสุขภาพจิตที่ดี มีความรู้สึกดีขึ้น แรงจูงใจประเภทนี้ ได้แก่ ความอยากรู้อยากเห็น และการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม ความต้องการความรัก และความเอาใจใส่ใกล้ชิดจากผู้อื่น

3. แรงจูงใจทางสังคม เป็นแรงจูงใจที่เกิดจากการเรียนรู้ ร่างกายตอบสนองความต้องการประเภทนี้เพราะต้องการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น แรงจูงใจประเภทนี้มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ แรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ และแรงจูงใจต่อความนับถือตนเอง

แรงจูงใจภายในและภายนอก (Intrinsic and Extrinsic Motivation)

เพ็ญพิไล ฤทธาคนานนท์ (2536) ได้เสนอการพิจารณาในเรื่องแรงจูงใจ 2 ทาง คือ

การจูงใจภายนอก (Extrinsic Motivation)

ตามทฤษฎีของนักพฤติกรรมนิยม มนุษย์จะถูกควบคุมจากภายนอกหรือจากสิ่งแวดล้อม และมีพฤติกรรมเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม ดังนั้นมนุษย์จึงเป็นผู้ถูกกระทำแทนที่จะเป็นผู้กระทำต่อสิ่งแวดล้อม ในกรณีที่ผลของพฤติกรรมไม่ปรากฏเด่นชัด นักพฤติกรรมนิยมก็จะกล่าวว่า “ประวัติการเสริมแรง” (Reinforcement History) ที่คนนั้นได้ รับจากสภาพการณ์อื่นที่คล้ายคลึงกันจะเป็นตัวชักนำให้เกิดพฤติกรรมนั้น อย่างไรก็ตาม นักพฤติกรรมนิยมจะประสบปัญหาในการอธิบายว่า เหตุการณ์ในอดีตจะมีอิทธิพลต่อเหตุการณ์ในปัจจุบันได้อย่างไร โดยไม่กล่าวถึงความจำ ซึ่งเป็นกระบวนการภายในที่นักพฤติกรรมนิยมปฏิเสธที่จะกล่าวถึง

นักพฤติกรรมนิยมแนวใหม่ (Neo-Behaviorists) จะเป็นพวกที่ยอมรับว่ามีกลไกภายในบางอย่างที่ทำให้เกิดพฤติกรรม เช่น พวกเขายอมรับว่าความคาดหวังว่าจะได้รับการเสริมแรง หรือการทำโทษอาจเป็นสาเหตุของพฤติกรรม แต่นักพฤติกรรมนิยมแนวใหม่ก็ยังถือว่ามีแม้แต่ความคาดหวังก็มีต้นกำเนิดมาจากภายนอก เช่น พฤติกรรมที่คล้ายกันในอดีตให้ผลอย่างไรบ้าง ในการวางเงื่อนไขแบบปฏิบัติการก็ได้มีการเน้นถึงการควบคุมผล (Consequence)

ของพฤติกรรมเพื่อให้พฤติกรรมนั้นคงมีต่อไป (ให้มีแรงจูงใจที่จะทำพฤติกรรมนั้น) ส่วนในการวางเงื่อนไขแบบคลาสสิกก็จะแสดงให้เห็นว่าสิ่งเร้าภายนอกสามารถจูงใจให้เกิดการตอบสนองทางอารมณ์ได้อย่างไร เนื่องจากนักพฤติกรรมนิยมเห็นว่า กระบวนการวางเงื่อนไขสามารถอธิบายถึงพัฒนาการของพฤติกรรมที่มีจุดมุ่งหมายได้ พวกเขาจึงไม่ยอมมองการจูงใจในแง่ของกระบวนการภายในซึ่งต้องอาศัยการอนุมานจากพฤติกรรม นี่เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ทฤษฎีพฤติกรรมนิยมไม่สามารถอธิบาย และทำนายถึงการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมได้อย่างสมบูรณ์

การจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation)

นักทฤษฎีอื่น ๆ มีความเห็นว่า การศึกษาตัวแปรภายในจะช่วยอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ได้ดีขึ้น นักทฤษฎีเหล่านี้ไม่เห็นด้วยกับความคิดที่ว่ามนุษย์เป็นผู้อยู่เฉย ๆ หรือเป็นฝ่ายถูกกระทำ แต่กลับมีความเห็นว่ามนุษย์มีส่วนในการริเริ่มหรือทำพฤติกรรมขึ้น นั่นก็คือ การจูงใจเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายใน และอาจเป็นสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดมาทางกรรมพันธุ์ หรือเกิดจากการเรียนรู้ก็ได้ เช่น คนเรามีความอยากรู้อยากเห็นตั้งแต่เกิด แต่สิ่งแวดล้อมจะกำหนดให้เด็กรู้ว่าเขาสามารถสำรวจอะไรได้บ้าง และต้องหลีกเลี่ยงอะไรบ้าง ตัวแปรภายในนี้ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตา แต่ต้องอาศัยการอนุมานจากพฤติกรรม

ในตอนต้นของศตวรรษนี้ เป็นที่ยอมรับว่าสัญชาตญาณ (Instinct) เป็นต้นกำเนิดของการจูงใจ วิลเลียม แมคดักกอล (McDougall, 1908) ยืนยันว่า พฤติกรรมทุกอย่างของมนุษย์ไม่ว่าจะซับซ้อนมากเพียงใด จะสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการตามสัญชาตญาณเมื่อทฤษฎีพฤติกรรมนิยมเฟื่องฟูขึ้น นักจิตวิทยาก็เริ่มละเลยสัญชาตญาณและการจูงใจภายใน จนกระทั่งเมื่อเร็ว ๆ นี้ นักจิตวิทยาเริ่มให้ความสนใจการจูงใจภายในอีกครั้ง โดยที่นักจิตวิทยาหลายคนมีความเห็นว่า ความเชื่อ (Belief) ที่บุคคลมีต่อผลของพฤติกรรมจะเป็นสาเหตุให้เกิดพฤติกรรม นั้น

ส่วน สรวงศ์ ไคว์ตระกูล (2533) ได้เสนอความเห็นเรื่องนี้ว่า นักจิตวิทยาหลายท่านไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีพฤติกรรมนิยมที่อธิบายพฤติกรรมด้วยแรงจูงใจทางสรีระ

และแรงจูงใจทางจิตวิทยาโดยใช้ทฤษฎีการลดแรงขับ เพราะมีความเชื่อว่าพฤติกรรมบางอย่างของมนุษย์เกิดจากแรงจูงใจภายใน แรงจูงใจภายในหมายถึง แรงจูงใจที่มาจากภายในตัวบุคคล และเป็นแรงขับที่ทำให้บุคคลนั้น แสดงพฤติกรรมโดยไม่หวังรางวัล หรือแรงเสริมภายนอก ส่วนแรงจูงใจภายนอก หมายถึง แรงจูงใจที่มาจากภายนอกเป็นต้นว่า คำชม หรือรางวัล

แรงจูงใจกับการเรียนรู้

แรงจูงใจมีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ในลักษณะที่ว่า เมื่อเกิดความต้องการขึ้น จะทำให้บุคคลเกิดแรงผลักดัน (drive) ซึ่งแรงผลักดันนี้จะทำให้เกิดพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งและการกระทำจากพฤติกรรมของบุคคลนั้นจะเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการที่เกิดขึ้น แต่ถ้าหากการกระทำไม่ทำให้แรงผลักดันลดลง การกระทำจะเกิดขึ้นอีกในโอกาสต่อไป ดังนั้นการเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากการให้กำลังเสริม (reinforcement) เพื่อลดแรงผลักดัน (อุ๋นตา นพคุณ, 2527)

พระธรรมปิฎก ได้กล่าวถึงเรื่องแรงจูงใจในหนังสือการศึกษาที่สากสบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย (2532) ว่า “เรื่องแรงจูงใจในการศึกษานี้ ต้องถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งควรจะยกมาเป็นข้อเด่นที่ต้องเน้นกัน เพราะว่าแรงจูงใจในการศึกษานี้แหละจะเป็นตัวที่ทำให้คนมีพัฒนาอย่างถูกต้องหรือไม่ หรือจะทำให้คนมีความเป็นคนอย่างแท้จริงหรือไม่ และจากจุดนี้เขาจึงจะสามารถไปพัฒนาสิ่งอื่นได้อย่างถูกต้อง แล้วเรื่องแรงจูงใจก็จะสำเร็จได้ด้วยการศึกษา หมายความว่า การศึกษามีหน้าที่จะต้องสร้างแรงจูงใจที่ถูกต้องให้แก่มนุษย์

ด้วยเหตุนี้แรงจูงใจจึงเกิดมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ในด้านของการส่งเสริมการเรียนรู้ และการทำให้การเรียนรู้มีความหมายต่อผู้เรียน

แรงจูงใจกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น มีจุดมุ่งหมายที่จะให้บริการด้าน การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ซึ่งกลุ่มเป้าหมายที่การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในประเทศไทยให้ความสำคัญเป็นพิเศษ ได้แก่ วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ ที่พลาดโอกาสทางการ ศึกษาและวัยผู้ใหญ่ที่ต้องการหาความรู้เพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิม

การจะจูงใจผู้เรียนให้สนใจการเรียนและเรียนรู้ได้ดีนั้น ผู้สอนจำเป็นต้อง ทราบลักษณะและธรรมชาติของผู้เรียนให้ดีพอ ต้องเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของครู โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของครูที่สอน การศึกษานอกระบบ และสิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ ต้องเข้าใจเป้าหมายของผู้เรียน และการชักจูงให้ผู้เรียนไปสู่เป้าหมายที่ถูกต้อง (อรุณี ทรดาล และ ปฐม นิคมานนท์, 2533)

ด้วยเหตุนี้แรงจูงใจจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการศึกษา ในเรื่องของการส่งเสริม การเรียนรู้ และทำให้การเรียนรู้มีความหมายต่อผู้เรียนในการพัฒนาตนเองได้อย่างถูกต้อง และขยายวงกว้างออกสู่สังคม แรงจูงใจจึงเป็นสาระหลักสำคัญประการหนึ่งในการจัดการ การศึกษานอกระบบโรงเรียนในประเทศไทย

สรุป เรื่องแรงจูงใจ

1. แรงจูงใจ คือ กระบวนการที่ส่งเสริมให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ มีกำลังใน การที่จะพัฒนาตนเองได้อย่างถูกต้อง และให้มีความเป็นมนุษย์ได้อย่างแท้จริง
2. ปัจจัยสำคัญที่ทำให้แรงจูงใจของบุคคลดำเนินไปอย่างถูกต้อง และประสบ ความสำเร็จ คือ การที่บุคคลรู้จักเลือกหาแหล่งความรู้ และแบบอย่างที่ดี
3. ผู้รับผิดชอบดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนควรสร้างแรงจูงใจ ภายในให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนมากกว่าจะให้แรงจูงใจภายนอกเนื่องจากแรงจูงใจภายในนั้นเกิด จากความต้องการในส่วนลึกของจิตใจ ไม่ใช่เพราะหวังรางวัลหรือสิ่งตอบแทนอื่น ๆ

1.5 การศึกษาเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ความหมายของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

คำว่า “สิ่งแวดล้อม” เป็นการแปลจากภาษาอังกฤษจากคำว่า “Environment” ซึ่งแปลว่า สิ่งที่อยู่โดยรอบ หรือการปะปนกันของสภาพภายนอก และภายในที่มีผลกระทบต่อชีวิต สิ่งที่อยู่โดยรอบที่จะมีผลกระทบต่อชีวิตทั่ว ๆ ไปก็คงจะต้องหมายถึง ธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ อากาศ ฯลฯ แต่สิ่งที่อยู่ภายนอกที่มีผลกระทบต่อชีวิตของมนุษย์นั้น มิใช่มีเพียงสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติเท่านั้น วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ ก็มีผลผูกพันความรู้สึกนึกคิดและกิจกรรมของมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งเรียกว่า เป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคม หรือสิ่งแวดล้อมที่เป็นนามธรรมด้วย ดังนั้นสิ่งแวดล้อมของมนุษย์จึงต้องรวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมทางสังคมเข้าไว้ด้วย และจะแยกว่าอะไรมีความสำคัญกว่าอะไร ก็คงไม่ได้อีกเช่นกัน เพราะสิ่งแวดล้อมทางกายภาพนั้น มีผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์ทางกาย ส่วนสิ่งแวดล้อมทางสังคมนั้นมีผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์ทางจิตใจ แต่เรื่องทางกายกับจิตใจนั้น มีความเกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ออก (วินัย วีระวัฒนานนท์, 2532)

นาท ดันทวิรุฬห์ และ พูนทรัพย์ สมุทรสาคร (2530) ได้กล่าวถึงความหมายของทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมว่า เมื่อเราพูดถึงทรัพยากรคนทั่วไปมักจะหมายถึง แร่ธาตุ พลังงาน สัตว์ พืชต่าง ๆ ซึ่งบางอย่างก็เกิดใหม่ได้ และบางอย่างก็เกิดใหม่ไม่ได้ ดังนั้นเมื่อเราพูดถึงการขาดแคลนทรัพยากร ก็หมายความว่า เรามองทรัพยากรในเชิงปริมาณ เมื่อเราพูดถึงสิ่งแวดล้อม คนส่วนใหญ่มักจะหมายถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ซึ่งเกิดแก่ของสามสิ่งที่รองรับชีวิตอยู่ของมนุษย์ สัตว์ และพืช ในชีวลัย อันได้แก่ ดิน น้ำ และ อากาศ ความจริงแล้วทั้งสามสิ่งนี้เป็นทรัพยากรเหมือนกัน และเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดต่อชีวิตของเราเสียด้วย แต่เมื่อเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษขึ้น จึงคล้ายกับเรามองทรัพยากรในแง่คุณภาพ ดังนั้นเราจึงใช้คำว่า คุณภาพของน้ำ คุณภาพของอากาศ คุณภาพของดิน หรือคุณภาพของสิ่งแวดล้อม แต่หากว่าเราจะมองปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษในเชิงปริมาณเหมือนทรัพยากรอื่น ๆ ก็ย่อมได้ คือ ถ้าน้ำเสีย ก็หมายความว่า น้ำที่ดี ส่วนหนึ่งหายไปน้ำซึ่งนำไปใช้

ได้ก็ลดน้อยลง ดินเสีย อากาศเสียก็เช่นเดียวกัน ในทางตรงข้าม หากเราจะมองปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรในเชิงคุณภาพว่า ทรัพยากรที่ใช้สิ้นเปลืองก็คือ เสื่อมคุณภาพไปนั่นเอง สรุปได้ว่า ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องเดียวกัน แต่เป็นการมองคนละแง่ คือ แ่งของปริมาณ และแง่ของคุณภาพ ซึ่งคำ 2 คำนี้สามารถใช้แทนกันได้ ดังนั้น ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจึงหมายถึง สิ่งที่อยู่รอบตัวเราตามธรรมชาติ และสิ่งที่มีมนุษย์ชาติได้สร้างขึ้น ซึ่งอยู่ในลักษณะของรูปธรรมและนามธรรม

ความหมายของการอนุรักษ์

การอนุรักษ์ หมายถึง การรักษาให้คงเดิม (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2525)

การอนุรักษ์ หมายถึง การใช้ประโยชน์ตามความต้องการที่พอเหมาะพอดี และประหยัดไว้เพื่ออนาคต (นาท ดันตรีวิรุฬห์ และ พูนทรัพย์ สมุทรสาคร, 2530)

การอนุรักษ์ หมายถึง การสะสมและการดำรงรักษาไว้เพื่อประโยชน์ในอนาคต (วิไล ตั้งจิตสมคิด, 2534)

ดังนั้น การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จึงหมายถึง การใช้ทรัพยากรในปริมาณที่น้อย แต่ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด โดยป้องกันไม่ให้เกิดผลเสียและหลีกเลี่ยงการทำลายสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อให้มนุษย์ที่เกิดมาในอนาคตได้มีทรัพยากรธรรมชาติไว้ใช้ในการดำรงชีวิตต่อไป

การใช้ทรัพยากรจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องมีการจัดการและแผนงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประชาชนจะต้องเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเอง และต้องมีความสนใจต่อการดำเนินการ ทั้งทางด้านปฏิบัติและการบริหารหรือจัดการทรัพยากรเหล่านั้นเป็นอย่างดี โดยที่ต้องเข้าใจว่าการใช้ทรัพยากรต้องหลีกเลี่ยงการสูญเสียและการทำลายให้มากที่สุด (นาท ดันตรีวิรุฬห์ และ พูนทรัพย์ สมุทรสาคร, 2530) การให้ความรู้ ความเข้าใจ แก่ ประชาชนเป็นหัวใจสำคัญของการจัดระบบบริหาร และการจัดทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มุ่งให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการควบคุม พื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ

ได้เกิดประโยชน์สูงสุด และทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข (วิไล ตั้งจิตสมคิด, 2534)

สิ่งแวดล้อมศึกษา หรือการศึกษาที่ว่าด้วยสิ่งแวดล้อม จึงเป็นกระบวนการที่มุ่งสร้างความรู้ ความคิด ความสำนึก ความรับผิดชอบ และแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมในเรื่องสิ่งแวดล้อมกับเยาวชนและประชาชน เพื่อให้เกิดการรักษา การเสริมสร้าง และการนำไปใช้อย่างชาญฉลาด คุ่มค่า เพื่อให้สิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าเหล่านั้นได้รับการใช้ประโยชน์ที่ให้ผลตอบแทนอย่างต่อเนื่องสูงสุดในปัจจุบัน และยังคงรักษาสภาพสำหรับการใช้ประโยชน์ของลูกหลานต่อไปในอนาคต (วินัย วีระวัฒนานนท์, 2535)

เมื่อพิจารณาถึงวัตถุประสงค์และสาระสำคัญของการศึกษาจะเห็นว่า มีความเกี่ยวข้องกับภารกิจของการศึกษา ธรรมชาติของการเรียนรู้ ตลอดจนสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม สำหรับในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น การศึกษามีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2514) ได้กล่าวว่า

... การศึกษาควรเสริมสร้างคุณภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ในทางที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน รวมถึงให้มนุษย์เข้าใจและรู้จักปรับธรรมชาติของตนเองให้อยู่ในแนวทางที่เป็นคุณแก่ตนและสังคม ดังที่ได้ชี้ให้เห็นในตอนต้นแล้วว่า ในยุคนี้มนุษย์พยายามเป็นนายเหนือธรรมชาติ เสียจนทำให้เสียดุลย์ธรรมชาติ และดุลย์ในสังคมมนุษย์ไปด้วยเป็นอันมาก ดังจะเห็นได้ว่า ความมั่นคงทางโคศตรพิสัยของคนบางกลุ่มด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจ มีผลในทางทำลายธรรมชาติ ป่าเขา น้ำ อากาศ และพืช สัตว์ จนเกิดความเดือดร้อนในเชิงนิเวศน์วิทยายิ่งขึ้นทุกที ขณะเดียวกันความเจริญทางวัตถุมีอิทธิพลในการปลุกปั่นยั่วยุแรงแปรารณาของคนทั่วไปจนขาดความรู้จักประมาณ ขาดความยับยั้งชั่งใจ คนเป็นอันมากมุ่งแต่จะดิ้นรนให้สมปรารถนาไปเสียทุกอย่าง สันโดษหมดไป ปัญหาทางศีลธรรมจรรยาของคนส่วนใหญ่ก็เกิดขึ้นมาก ความสุขอันเกิดจากความสงบระงับกลายเป็นสิ่งเสลาและล้าสมัยในภาวะการณ์เช่นนี้ การศึกษาที่ถูกต้องควรจะต้องให้

ความสนใจและให้ความสำคัญแก่ปัญหาเช่นนี้เป็นพิเศษ โดยพยายามแก้ไขให้มีคุณภาพมากขึ้น กล่าวคือ จะต้องให้การศึกษา เพื่อให้คนทั่วไปเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เองยิ่งขึ้น เมื่อเข้าใจมากขึ้นแล้ว ก็จะต้องเสริมสร้างทัศนคติและพฤติกรรมที่พึงปรารถนา โดยถือหลักผ่อนปรนตามอาณัติของธรรมชาติในเรื่องที่ไม่เป็นโทษแก่ตนและผู้อื่น ขณะเดียวกันก็ให้รู้จักสงบระงับหรือควบคุมให้อยู่ในขอบเขตที่พึงงามเกี่ยวกับธรรมชาติภายใน ที่เห็นว่าเป็นอันตรายหรือที่จะนำไปสู่สภาพการณ์ที่ไม่พึงปรารถนาในภายหลัง

การให้การศึกษาเพื่อเสริมสร้างดุลยภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาตินี้ สำหรับวัฒนธรรมอย่างไทยเรามีข้อได้เปรียบเป็นอันมากที่มีพุทธศาสนาเป็นมรดกตกทอดมาทั้งในรูปสถาบันและจริยาวัตร เพราะสาระและวิธีการแห่งพุทธศาสนา ล้วนแต่นำไปสู่การรู้จักธรรมชาติของมนุษย์เอง ตลอดจนการประพฤติปฏิบัติที่จะทำให้เกิดดุลยภาพทั้งสิ้นนับว่าเป็นจริยทรัพย์อันประมาณค่ามิได้ สำหรับความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม การศึกษาก็จะยึดหลักและระเบียบของวิทยาศาสตร์มากขึ้นโดยเฉพาะนิเวศวิทยา...

การศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในการแก้ไขปัญหาสีสิ่งแวดล้อมนั้น มีมาตรการต่าง ๆ หลายวิธี เช่น กำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม การวางแผนการใช้ทรัพยากร การออกกฎหมายคุ้มครองสิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมการวิจัยเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ในการให้การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมถือได้ว่าเป็นมาตรการที่จะสามารถแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้อย่างถาวร แต่วิธีดำเนินการค่อนข้างจะซับซ้อนและผลที่ได้จะปรากฏออกมาในระยะยาว อาจเป็นเวลาใน 1 ช่วงอายุคน ดังนั้น การติดตามประเมินผลจึงกระทำได้ยาก อย่างไรก็ตามในขณะนี้คงถือได้ว่าประเทศไทยได้ถือว่าการให้การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ ดังเช่น สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้กำหนดไว้ในแนวทางการพัฒนาเร่งรัดจัดการศึกษา และประชาสัมพันธ์เรื่องสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 แก่ประชาชนว่า

...1. ให้มีหลักสูตรวิชาสิ่งแวดล้อมในทุกระดับการศึกษา นับตั้งแต่ การศึกษาภาคบังคับ รวมทั้งการเผยแพร่โดยทางสื่อมวลชน การประชุม อบรมและการศึกษานอกระบบโรงเรียน

2. ให้มีการฝึกอบรมทางด้านวิชาการสิ่งแวดล้อมในหน่วยราชการ ต่าง ๆ เพื่อนำไปพิจารณาในการวางแผน และปฏิบัติงาน

3. ทำการรณรงค์ในกิจกรรมต่าง ๆ ในอันที่จะส่งเสริมคุณภาพ สิ่งแวดล้อม (วินัย วีระวัฒน์านนท์, 2532)

ในการประชุมการศึกษาผู้ใหญ่โลก ครั้งที่ 3 ที่กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ค.ศ. 1972 ยูเนสโก ได้เรียกร้อง สนับสนุนให้ทุกประเทศได้ตระหนักถึงความจำเป็นและ เอาใจใส่ในการจัดการศึกษาที่ครอบคลุมปัญหาและสภาพเปลี่ยนแปลงของสังคม ความผูกพัน ระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อม นอกเหนือจากกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนอื่น ๆ (ปฐม นิคมานนท์ อ้างถึงใน กุลธิดา คำปิ่นศักดิ์, 2536)

กษมา วรวรรณ ณ อยุธยา (อ้างใน กุลธิดา คำปิ่นศักดิ์, 2536) ได้วิเคราะห์ แนวโน้มความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยด้านความเจริญทางเทคโนโลยี และปัจจัยการผลิต สมัยใหม่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมอย่างรุนแรงทั้งในเรื่องการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศวิทยา และมลพิษด้านต่าง ๆ ฉะนั้นทิศทางการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อสนองต่อการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ควรต้องคำนึงถึงด้วย

นอกจากนี้ อาชัญญา รัตนอุบล (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการ การศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อการพัฒนาด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในชุมชนดังนี้

...การศึกษานอกระบบโรงเรียนมุ่งหวังให้ความรู้แก่บุคคลในชุมชน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อม หรือด้าน วัตถุประสงค์ของบุคคล เช่น การส่งเสริมด้านการผลิต การส่งเสริมการ คมนาคม และการส่งเสริมสาธารณสุขสมบัติ เป็นต้น นอกจากนี้ การศึกษานอกระบบโรงเรียนยังมุ่งหมายที่จะให้ประชาชนเกิดการ

เรียนรู้ และสามารถเข้าใจปัญหาของตนเองและสภาพแวดล้อมที่ตนอาศัยอยู่เพื่อปรับปรุงแก้ไขปัญหาความเป็นอยู่และสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น โดยทั่วไปแล้วชุมชนจะมีทรัพยากรอยู่ 3 ประการ คือ ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรทางเทคนิคและทรัพยากรตามธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ ก็คือ ตัวประชาชนและความสามารถของบุคคล สำหรับทรัพยากรทางเทคนิคก็คือ สิ่งต่าง ๆ อันเป็นผลจากวิทยาศาสตร์และการประดิษฐ์ เช่น ถนน รถยนต์ ปุ๋ยเคมี ฯลฯ และทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ดิน แร่ธาตุ น้ำ และภูมิอากาศ ฯลฯ ถ้าหากประชาชนได้รับความรู้ ความสามารถวิเคราะห์ปัญหา และตระหนักว่าตนเองและชุมชนมีทรัพยากรอะไรบ้างแล้ว สิ่งใดควรจะต้องปกป้องรักษาหรือสิ่งใดสามารถนำทรัพยากรดังกล่าวมาพัฒนาสภาพแวดล้อมได้ ชุมชนนั้นก็จะมีความสำเร็จก้าวหน้าไปอย่างเหมาะสม ...

การจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 มีหลักการที่สำคัญข้อหนึ่งที่สนับสนุนการศึกษาเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้ “ในฐานะที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และจะต้องอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน และเกื้อกูลกันและกัน มนุษย์จะต้องตระหนักถึงการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม”

วิธีการสอนวิธีหนึ่งซึ่งใช้ในงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ วิธีการสร้างจิตสำนึก หรือ มโนธรรมสำนึก ของเปาโล แฟร์ ซึ่งเป็นวิธีการที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนคิด และแก้ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมเพื่อระดมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันวิพากษ์วิจารณ์ และการสนทนาในปัญหาที่เกิดขึ้นจนผู้เรียนเกิดความรู้ และความสามารถค้นพบสาเหตุของปัญหาในสังคมที่เขาดำรงชีวิตอยู่ ตลอดจนมีความเข้าใจในตนเองในการที่สัมพันธ์กับสังคม และสิ่งแวดล้อมโดยมีความตระหนักในสภาพความเป็นจริงของปัญหา นอกจากการใช้สติปัญญาของตนเองแล้ว ยังเป็นการผสมผสานระหว่างการกระทำและการ

ใคร่ครวญ เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพการดำรงชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น ด้วยเหตุนี้วิธีการสร้างจิตสำนึกดังกล่าวจึงมีความเหมาะสมในการนำมาปรับใช้ ในการศึกษาเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

ดังนั้น การศึกษาเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงเป็นสาระหลักสำคัญในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึก ความรู้ ความคิด ทักษะ และความตระหนัก ให้ประชาชนชาวไทยได้รู้จักตนเอง เข้าใจความเป็นมา เป็นไปของสังคม รู้จักการดำเนินชีวิตตนเอง และเข้าใจสิ่งแวดล้อมที่ตนมีส่วนร่วม ซึ่งมีหน้าที่ในการป้องกันรักษา โดยนำความรู้ความเข้าใจมาใช้แก้ปัญหา และเสริมสร้างชีวิตของตนเอง และสังคมให้ดีขึ้น โดยผสมกลมกลืนกับธรรมชาติมากที่สุด

สรุป เรื่อง การศึกษาเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1. เพื่อให้คนทั่วไปเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตทุกประเภท
2. เพื่อเสริมสร้างความตระหนัก และจิตสำนึก ตลอดจนพฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่จะทำให้เกิดดุลยภาพระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน

1.6 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

บุคคลทุกคนมีพลังและศักยภาพซ่อนเร้นอยู่ มีพลังของการเป็นผู้นำ ความนึกคิด และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ถ้าหากพลังที่ซ่อนเหล่านี้ ได้รับการส่งเสริมจะเกิดประโยชน์แก่ทั้งตัวบุคคลและสังคม บุคคลโดยทั่วไปที่ไม่ผิดปกติมีความสามารถในการเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและทัศนคติ มีความสามารถที่จะใคร่ครวญตัดสินใจต่าง ๆ และมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองและสังคมได้ ประสบการณ์จากการพัฒนาที่ได้ปฏิบัติมาจึงทำให้เกิดแนวความคิดในการพัฒนา และรูปแบบความช่วยเหลือจากประเทศที่พัฒนาแล้ว เปลี่ยนมาเป็นการเน้นการพัฒนาประชากรให้มีคุณภาพ เช่น การพัฒนาด้านสาธารณสุข การศึกษาขั้นพื้นฐาน และทักษะในการประกอบอาชีพ ยิ่งไปกว่านั้นผู้นำของแต่ละประเทศได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะให้ชุมชน และประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา เพื่อช่วยเร่งการพัฒนาแนวความคิดใหม่ของการพัฒนาที่เน้นการพัฒนาประชากร

นั้น มีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายว่า การพัฒนาจะต้องเป็นการพัฒนาให้คนตระหนักในศักยภาพของตนเอง และนำศักยภาพเหล่านั้นไปใช้เพื่อพัฒนาตนเองและชุมชน (อุ้นตา นพคุณ, 2523)

ความหมายและมิติของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในบริบทของการพัฒนาประเทศสำหรับประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายก็คือ การทำให้ทรัพยากรมนุษย์ในประเทศนั้น ๆ มีคุณภาพ หรือการทำให้คนมีคุณภาพ (ไกรยุทธ อีรตยาคีนันท์, 2531)

ไกรยุทธ อีรตยาคีนันท์ (2531) ได้สรุปว่า คุณภาพของคนน่าจะเกี่ยวพันกับ 1. คุณภาพด้านทักษะ 2. คุณภาพด้านสุขภาพ และ 3. คุณภาพด้านทัศนคติ พอจะอธิบายได้ดังนี้

มิติด้านทักษะ เป็นมิติเกี่ยวพันกับการศึกษา ทั้งที่เป็นการศึกษาในรูปแบบ formal และ nonformal น่าเป็นที่ยอมรับกันได้ว่า คนที่ไม่มีทักษะ และไม่สามารถทำงานอะไรได้เลยนั้น ย่อมเป็นคนที่ไม่มีความรู้ (อย่างน้อยที่สุดก็ในด้านทักษะ) และผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาย่อมมีความรู้ที่สูงกว่าผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับประถม (เมื่อคุณสมบัติอื่น ๆ เสมอกันตลอด)

มิติด้านสุขภาพ เป็นมิติเกี่ยวพันกับความสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ทั้งด้านกายภาพ (physical) และจิตภาพ (psychological) ภายในมิตินี้ด้านเดียวก็น่ายอมรับกันได้เช่นกันว่า คนที่มีความไม่สมประกอบด้านร่างกาย หรือด้านจิตใจหรือทั้งสองด้าน ย่อมมีคุณภาพด้อยกว่าคนที่มีร่างกายที่แข็งแรง หรือจิตใจที่ถูกต้องสมบูรณ์ (healthy) ในทำนองเดียวกัน คนที่มีร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์ ย่อมมีคุณภาพที่สูงกว่าคนที่มีร่างกายแข็งแรงแต่มีโรค

มิติด้านทัศนคติ เป็นมิติที่เกี่ยวพันกับความรู้สึกนึกคิด ซึ่งขาดความชัดเจน เมื่อเปรียบเทียบกับมิติด้านทักษะ และด้านสุขภาพ จึงเป็นมิติที่ต้องอภิปรายกันในรายละเอียดเมื่อถึงวาระที่เหมาะสม แต่ในขั้นต้นนี้อาจกล่าวในลักษณะต่าง ๆ และกว้าง ๆ ได้ว่า คนที่มีความรู้สึกนึกคิดไม่ว่าในเรื่องใดก็ตาม ทั้งที่เกี่ยวข้องกับตนเอง เกี่ยวข้องกับผู้อื่น เกี่ยวกับ

กลุ่มบุคคล หรือเกี่ยวกับสังคม โดยส่วนรวมในลักษณะเป็นลบ ย่อมเป็นคนที่คุณภาพที่ด้อยกว่าคนที่มีความรู้สึกนึกคิดในลักษณะที่เป็นบวก ทั้งนี้เพราะคนในลักษณะแรกนั้นย่อมไม่มีพฤติกรรมและหรือไม่ให้ความร่วมมือในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ (interaction) ทุกรูปแบบที่เกี่ยวกับกลุ่มอ้างอิง (referent group) ข้างต้น ทำให้ไม่เกิดผลลัพธ์ที่คาดหวังในระดับที่ต้องการเมื่อเปรียบเทียบกับคนในลักษณะหลัง

โดยที่คุณภาพของคนประกอบด้วยสามมิติดังกล่าว การจะพิจารณาคุณภาพของคนแต่เพียงมิติเดียวย่อมเป็นการไม่เหมาะสม นั่นคือ การจะกล่าวว่า คนที่มีคุณภาพคือ คนที่มีสุขภาพ โดยไม่ต้องกังวลกับคุณภาพในมิติอื่นย่อมเป็นการสรุปที่ไม่ถูกต้องอย่างเห็นได้ชัด เพราะคนผู้นี้อาจไม่สามารถทำอะไรได้เลย เนื่องจากขาดทักษะต่าง ๆ อย่างสิ้นเชิงในทำนองเดียวกัน คนที่มีความสามารถด้านทักษะสูงมาก แต่ก็ทุพพลภาพจนไม่อาจทำงานอะไรได้เลย ย่อมไม่จัดว่าเป็นคนที่มีคุณภาพได้ (โดยมองข้ามคุณภาพในมิติอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง) จำเป็นที่จะต้องพิจารณาข้อสรุปสภาพควมมีคุณภาพของคนจากมิติทั้งสามพร้อม ๆ กัน การสรุปคุณภาพของคนเมื่อมีมิติที่ต้องพิจารณาหลายมิตินี้จัดทำเช่นไรนั้นเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณากันต่อไป

จรรยา พาณิชย์ผลินไชย (2528) ได้กล่าวถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในแง่ของเศรษฐศาสตร์ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ เรียกว่า “การพัฒนากำลังคน” ซึ่งหมายถึง การให้การศึกษอบรมเพื่อให้บุคคลมีความรู้ ทักษะ เจตคติ ค่านิยมที่เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการด้านการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ สถาบันสังคมที่มีหน้าที่จัดการศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียน มีความรับผิดชอบในการผลิตและพัฒนากำลังคน ตามความต้องการกำลังคนของระบบเศรษฐกิจ ถ้าผลิตได้ตามความต้องการทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ แล้วกำลังคนที่ผลิตได้ก็จะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจให้บรรลุตามเป้าหมาย ด้วยเหตุนี้ การศึกษาจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจ ในขณะเดียวกันหากการพัฒนาเศรษฐกิจประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย ผลของการลงทุนทางการศึกษาก็จะดีขึ้น ช่วยให้การพัฒนาศึกษากระทำได้ดีเพิ่มขึ้นด้วย

ดังนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จึงหมายถึง การพัฒนาคนหรือมนุษย์
 อย่างเป็นระบบ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และความสามารถของคนโดยมีสุขภาพที่สมบูรณ์
 ตลอดจนค่านิยม ความเชื่อที่ถูกต้อง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม

รัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงได้
 กำหนดความมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ซึ่งปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช
 2535 ดังนี้

... การศึกษาเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาคุณภาพ
 ชีวิตของตน สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีสันติสุข และ
 สามารถเกื้อหนุนการพัฒนาประเทศได้อย่างเหมาะสม และสอดคล้อง
 กับความเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้านของประเทศ โดยนัยดังกล่าว
 ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาจึงเน้นการพัฒนาบุคคลใน 4 ด้าน
 อย่างสมดุลและกลมกลืนกัน คือ

1. ด้านปัญญา บุคคลได้รับการศึกษาพึงเป็นผู้มีปัญญา คือ รู้จัก
 เหตุและผล รู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดี คุณและโทษ สิ่งที่ควรกระทำ
 และไม่ควรกระทำบนพื้นฐานของความจริง รู้จักแก้ไขปัญหาได้อย่าง
 ฉลาด และรู้เท่าทัน ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว
 และหลากหลาย มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และไม่เรียนรู้เพื่อความ
 ก้าวหน้าทางความรู้และวิทยาการวัฒนธรรมจากภายนอก

2. ด้านจิตใจ บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงรู้จักฝึกฝนจิตใจของตน
 ให้มีความเจริญงอกงามทางคุณธรรม ได้แก่ ความสะอาดต่อการ
 กระทำผิด รู้จักควบคุมตนเองให้ประพฤติตามกรอบความถูกต้องดีงาม
 มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ รู้จักพอ มีสมาธิและมีความ
 อดทนหนักแน่นอันจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่ การงาน
 และการดำรงชีวิต

3. ด้านร่างกาย บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงมีร่างกายที่เจริญ
 เต็มโตเหมาะสมกับวัย รู้จักดูแลรักษาสุขภาพของร่างกาย ทั้งของตน

เองและสมาชิกในครอบครัว และสามารถพัฒนาสมรรถภาพของร่างกายให้เหมาะสมกับการงานและอาชีพ

4. ด้านสังคม บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงมีพฤติกรรมทางสังคมที่ดีงาม ทั้งในการทำงานและการอยู่ร่วมกันในครอบครัว องค์กร และสังคมรู้จักการช่วยเหลือเกื้อกูลประโยชน์แก่กันและกัน โดยไม่เห็นแก่ตัว มีความสามารถและทักษะในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น สามารถใช้ภาษาได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งสามารถใช้ภาษาต่างประเทศ เพื่อการติดต่อสื่อสารกับนานาประเทศ ให้สามารถดำรงรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่ดีงามของไทย ตระหนักและปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบที่พึงมีต่อผู้อื่น ต่อสังคม และต่อมวลมนุษยชาติ มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมให้มีสันติสุข รู้จักเคารพในสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่นตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี ตลอดจนร่วมส่งเสริมบทบาทของประเทศในประชาคมโลกในทางที่เหมาะสม...

ในโลกปัจจุบันสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง การศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างเดียวข้อมไม่เพียงพอที่จะช่วยให้คนปรับตัวได้ทันกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงเป็นรูปแบบที่เหมาะสมที่จะช่วยเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพประชากรของประเทศให้มีความรู้ ความสามารถ ในการรับข่าวสารข้อมูลอย่างรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงในสังคม ดังนั้น ในการพัฒนาคุณภาพประชากรตามแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นี้เองที่การศึกษานอกระบบโรงเรียนเข้ามามีบทบาท

อาชัญญา รัตนอุบล (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไว้ ดังนี้

... การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาคุณภาพของประชากรให้เป็นทรัพยากรที่สำคัญของชาติ เพื่อเป็นพื้นฐานของการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองต่อไป เนื่องจากในการ

พัฒนาประเทศนั้นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาให้บรรลุเป้าหมาย คือ คุณภาพของประชากรอันเป็นปัญหาขั้นมูลฐานของประเทศ หากประชากรมีคุณภาพแล้ว การแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง ก็จะสามารถลุส่งไปด้วยดี ซึ่งการศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องการให้ประชากรได้รับประสบการณ์เรียนรู้ในเรื่องต่อไปนี้คือ

1.1 เพิ่มพูนความรู้ การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีวัตถุประสงค์ให้ประชากรมีความรู้ ซึ่งมีใช่เฉพาะการอ่านออกเขียนได้เท่านั้น หากครอบคลุมถึงความรู้ ความเข้าใจในเรื่องอื่น ๆ ด้วย เช่น ด้านเศรษฐกิจ การปกครอง สุขภาพอนามัย เป็นต้น เพื่อยกระดับและปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของตนเองหรือชุมชนให้ดีขึ้น

1.2 เกิดทัศนคติที่ดี ในสังคมที่ประชากรมีคุณภาพ ประชากรจำเป็นต้องมีทัศนคติในการทำงาน ในการประกอบอาชีพ ในความสัมพันธ์คบค้าสมาคมกับผู้อื่นด้วยเหตุนี้ การศึกษานอกระบบโรงเรียนจำเป็นที่จะต้องสร้างและปลูกฝังทัศนคติที่ดีให้แก่ประชากรตั้งแต่เล็กจนถึงวัยชรา ไม่ว่าจะเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย การซื้อสัตย์ การตรงต่อเวลา การเคารพสิทธิของผู้อื่น เป็นต้น

1.3 เกิดทักษะหรือความชัดเจนในชีวิต สังคมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากความเจริญทางด้านเทคโนโลยีและการคมนาคมสื่อสารรวดเร็วขึ้นกว่าเดิม สังคมจึงไม่อยู่นิ่ง เศรษฐกิจก็มีการบีบรัดตัวบังคับให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลง การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะต้องช่วยให้ความรู้เพื่อการปรับตัวกับสภาพและสถานการณ์ใหม่ of สังคมให้ได้ นอกจากนี้แล้วการที่ประชากรของโลกเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ความเป็นอยู่และชีวิตประจำวันของประชาชนจึงได้รับการกระทบกระเทือน เมื่อประชากรจะต้องได้รับความรู้ที่จะเป็นผู้มีคุณภาพ มีทักษะในอาชีพของตนเพื่อการเข้าแข่งขันในตลาดแรงงาน หรือเพื่อจะได้มีทักษะ รู้จักประหยัด

ทรัพยากร และรู้จักใช้ทรัพยากรให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและชุมชน
ให้มากที่สุด ...

จะเห็นได้ว่า งานการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีจุดมุ่งหมายหลักคือ เพื่อ
การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ส่วนใหญ่แล้วจะมุ่ง
ส่งเสริมให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้ มีนิสัยรักการอ่าน รู้จักการศึกษาค้นคว้า แสวงหา
ความรู้เพิ่มเติม และพัฒนาตนเองให้ทันต่อสภาพเหตุการณ์ของโลกในปัจจุบัน ซึ่งมีการ
เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ อีกทั้งยังได้สนับสนุนงานด้านอาชีพศึกษา ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จัก
ปรับปรุงงานอาชีพของตน ช่วยให้ผู้ที่มิงานทำอยู่แล้วได้พัฒนาความสามารถด้านวิชาชีพ
ของตน รวมทั้งยังช่วยให้ประชาชนรู้จักเตรียมตัวให้พร้อมเพื่อการประกอบอาชีพต่อไป

อุณา นพคุณ (2523) ได้กล่าวถึง ความสนใจต่อการศึกษานอกระบบ
โรงเรียน ไม่ใช่จะจำกัดอยู่แต่ในหมู่นักวิชาการทางการศึกษาเท่านั้น นักเศรษฐศาสตร์ นัก
สังคมวิทยา นักรัฐศาสตร์ หลายท่าน ได้ยอมรับว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียนนี้เป็น
เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูงในการพัฒนาประเทศ ในด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง
การศึกษานอกระบบโรงเรียนได้รับความสนใจยิ่งขึ้น ในระยะหลังนี้ สืบเนื่องจาก
ประสบการณ์ในการพัฒนาประเทศของประเทศต่าง ๆ ที่ยอมรับแนวความคิดว่า การพัฒนา
ประเทศที่เน้นหนักในด้านวัตถุแต่อย่างเดียว โดยไม่เน้นคุณภาพของประชาชน ไม่อาจจะ
บรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างสมบูรณ์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการดำเนินงานการศึกษา
นอกระบบโรงเรียน จึงมีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในทุก ๆ ด้าน ให้เกิด
ประโยชน์ทั้งตัวบุคคลในการดำเนินชีวิต และสร้างสรรค์สังคมได้อย่างถูกต้อง

สรุปเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

1. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเพิ่มพูน
ความรู้ (ปัญญา) ความสามารถ ทักษะ (พฤติกรรม) เจตคติ (ค่านิยม ความเชื่อถือ) ของ

บุคคล) เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติงาน และการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งเป็นการนำศักยภาพภายในของแต่ละบุคคลมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

2. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ถ้ามองในแง่ของการพัฒนาในระดับปัจเจกบุคคล หมายถึง การพัฒนาตนเองในชีวิตของแต่ละบุคคล ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง ตลอดจนสร้างสรรค์ต่าง ๆ แก่ตัวเองและสังคม .

3. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน นั้น มองว่ามนุษย์เป็นทรัพยากรที่สนองตอบการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม

1.7 การศึกษาเพื่อสันติภาพ

พระธรรมปิฎก ได้กล่าวไว้ในหนังสือสันติภาพเกิดจากอิสรภาพ และความ
สุข (2537) ว่า “สี่สิบเก้าปีล่วงมาแล้วใน พ.ศ. 2488 สงครามโลกครั้งที่สองได้สิ้นสุดลง
เป็นการปิดฉากภัยพิบัติครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดที่มนุษยชาติได้เคยประสบ ทันที่ที่สงครามยุติก็ได้มี
การจัดตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้น อันเป็นความพยายามที่จะป้องกันมิให้มีภัยพิวาทที่ยิ่ง
ใหญ่เช่นนั้นเกิดขึ้นอีก ดังที่ได้มีวัตถุประสงค์ข้อสำคัญ คือ การดำรงรักษาสันติภาพและ
ความมั่นคงระหว่างชาติ แต่ทว่าทันทีทันใดที่ได้มีการจัดตั้งองค์การสหประชาชาตินั้นขึ้นมา
สงครามเย็นก็ได้เริ่มก่อตัวขึ้น ถึงแม้ว่าบัดนี้สงครามเย็นจะสิ้นสุดลงแล้ว แต่ความขัดแย้ง
ทางเชื้อชาติและศาสนาก็ได้ประทุขึ้น ณ ดินแดนต่าง ๆ มากมายหลายแห่งในโลก หน้าซ้ำ
ยังเกิดปัญหาเรื่องความเสื่อมโทรมของธรรมชาติแวดล้อมที่กลายเป็นตัวคุกคามอย่างร้ายแรง
ต่อความอยู่รอดของมนุษย์ด้วย ถึงแม้ว่าความขัดแย้งต่าง ๆ ในโลกจะได้รับการแก้ไขเสร็จสิ้น
ไปได้บ้าง แต่สันติภาพและความมั่นคงปลอดภัยที่แท้จริงของโลกก็ยังไม่ห่างไกลจากความเป็น
จริง”

ปรากฏการณ์ของสังคมโลกปัจจุบันได้แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งและความ
ไม่สงบอยู่ทั่วไปในสังคมระดับชาตินั้น เราสามารถเห็นได้จากการต่อสู้ระหว่างชนในชาติ
ของประเทศต่าง ๆ ส่วนในระดับตัวบุคคลนั้นก็ยังเกิดความสับสนและขัดแย้งในจิตใจ อัน
เป็นสาเหตุประการหนึ่งในการก่อความยุ่งยากให้แก่ตนเองและสังคม

ความหมายของสันติภาพ

สันติภาพ หมายถึง สภาวะอันหนึ่งซึ่งเป็นที่พึงปรารถนาของมนุษย์และสังคมมนุษย์ (ระวี ภาวิไล, 2534)

สันติภาพ หมายถึง ความปรองดอง (harmony) ทั้งกายและจิตใจ ทั้งนี้โดยขึ้นอยู่กับ การปรับปรุงสภาพของมนุษย์ สิทธิของเขาและการปกป้องสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ดำรงชีพไว้ได้ดี กล่าวคือ การพัฒนาของมนุษย์นั่นเอง เพื่อให้เกิดความพอใจในสภาวะของตน (วิฑิต มัณฑราภรณ์, 2534)

สรุปได้ว่า สันติภาพ หมายถึง สภาวะของกายและจิตใจของมนุษย์ ที่สามารถดำเนินชีวิตได้เต็มตามศักยภาพอย่างเหมาะสมกลมกลืนกับเพื่อนมนุษย์ และธรรมชาติแวดล้อม ได้อย่างมีความสุข

ความหมายของการศึกษาเพื่อสันติภาพ

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2534) ได้ให้ความหมายการศึกษาเพื่อสันติภาพว่า ... เป็นการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาหรือสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้น เน้นหนักเนื้อหา กระบวนการทางการศึกษา เพื่อให้การศึกษาเป็นไป เพื่อสร้างความสงบสุขในตัวมนุษย์ สันติสุขในสังคมและสันติภาพขึ้นในโลก ซึ่งมีขอบเขตครอบคลุมกระบวนการของการศึกษาในระบบ (formal education) และกระบวนการศึกษาทางสันติหรือการศึกษานอกระบบ (nonformal education) เช่น สื่อสารมวลชน หนังสือ และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ รวมทั้งเน้นหนักในเรื่องของกระบวนการ และผลของการศึกษาที่ก่อให้เกิดสันติขึ้นอย่างจริงจังด้วย...

วไล ฌ ป้อมเพชร (2534) ได้กล่าวถึงการศึกษาเพื่อสันติภาพว่า มีบทบาทในการเตรียมเยาวชนให้เป็นปัจเจกชนที่อิสระ ที่มีคุณค่า มีความรับผิดชอบ และรวมกันเข้าเป็นกลุ่มชนที่ยอมรับกันและกันในฐานะสิทธิเท่าเทียมกัน มีความตั้งมั่นที่จะร่วมกันทำงานสร้างสรรค์อนาคตซึ่งทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบ เมื่อการศึกษาเพื่อสันติภาพมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจอนาคตของมนุษยชาติ จึงจำเป็นที่จะต้องช่วยกันส่งเสริมและขยายขอบเขตไปยังการศึกษาของทุกประเทศในทุกระดับชั้นและทุกรูปแบบ

การศึกษาเพื่อสันติภาพจึงเป็นสาระหลักสำคัญในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในฐานะเป็นกระบวนการที่จะช่วยเสริมสร้างสันติภาพในสังคมและสันติภาพในโลกได้ เพราะระบบการศึกษานั้นสามารถสร้างและปลูกฝังจิตสำนึก หล่อหลอมทัศนคติและส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ ในการอยู่ร่วมกันให้แก่มนุษย์ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่ให้เกิดขึ้นตลอดชีวิตได้อย่างเหมาะสมกลมกลืน กับธรรมชาติแวดล้อมได้อย่างมีความสุขด้วย

สรุปเรื่อง การศึกษาเพื่อสันติภาพ

การศึกษาเพื่อสันติภาพ หมายถึง การเสริมสร้าง การพัฒนาคน

1. เพื่อให้คนมีใจใฝ่หาความสงบสุข รู้จักวิธีแก้ไขข้อขัดแย้งด้วยสันติวิธี และมีเหตุผล ตลอดจนมีความรู้ ความเข้าใจในการอยู่ร่วมกัน
2. เพื่อให้คนมีทัศนคติ ค่านิยม ว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ เคารพในความเสมอภาค ความยุติธรรม และเข้าใจในสิทธิหน้าที่ของตนเอง และผู้อื่น

สาระหลักทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนทั้ง 7 เรื่อง ที่ได้กล่าวมานั้นมีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในประเทศไทย ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการให้การศึกษาสำหรับคนที่พลาดโอกาสในการศึกษาจำนวนมาก ที่กระจายอยู่ทั่วประเทศและครอบคลุมถึงผู้ที่ได้รับการศึกษามาแล้ว ได้เรียนรู้ตามความต้องการของตนเองโดยไม่มีข้อจำกัด เพื่อนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเต็มศักยภาพและมีความพร้อมที่จะสร้างความเจริญมั่นคงของประเทศชาติ โดยรู้เท่าทัน กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี เช่น ในเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ผู้ที่จัดกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน

สามารถที่จะเพิ่มเรื่องการพัฒนามนุษย์ให้เข้ากับโครงการที่มีลักษณะเนื้อหาของการพัฒนาคน ในด้านที่เป็นต้นทุนการผลิต

ตอนที่ 2 หลักพุทธธรรม

องค์ประกอบที่สำคัญของพระพุทธศาสนา คือ พระพุทธ พระธรรม (หลักธรรม หรือพุทธธรรม) และพระสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงค้นพบหลักพุทธธรรม โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดและเผยแพร่หลักพุทธธรรม จึงกล่าวได้ว่า หลักพุทธธรรมเป็นสิ่งสำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา

หลักธรรมคำสอนเป็นสิ่งสำคัญของแต่ละศาสนา หัวใจของศาสนาก็คือ หลักคำสอนของศาสนานั้น ๆ หากปราศจากหลักธรรมคำสอนก็เหมือนไม่มีศาสนา พระพุทธศาสนาก็เช่นกัน หลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนานั้นมีมาดั้งเดิม ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะประสูติ พระพุทธองค์เป็นเพียงผู้ค้นพบหลักพุทธธรรม แล้วนำมาสั่งสอนมวลมนุษยชาติเพื่อที่จะได้พ้นทุกข์ และเพื่อให้เกิดความสุขขึ้นในโลก หลักพุทธธรรมนั้นเป็นอกาลิก แปลว่า ไม่เนื่องด้วยเวลา คือ เป็นจริงเสมอ ไม่มีอดีต และอนาคต แม้ไม่มีใครค้นพบเลย หลักพุทธธรรมหรือหลักธรรมนี้ก็จริงอยู่นั่นเอง

ครั้งหนึ่งในสมัยพุทธกาลมีบุคคลผู้หนึ่งต้องการที่จะเห็นพระพุทธองค์อย่างใกล้ชิด คอยตามเสด็จอยู่เสมอจนกระทั่งวันหนึ่ง พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา” พุทธพจน์ดังกล่าว หมายความว่า ผู้หนึ่งผู้ใดที่มีโอกาสได้ศึกษาหลักพุทธธรรมอย่างถ่องแท้ ก็เท่ากับเห็นพระพุทธองค์แล้ว ความสำคัญของหลักพุทธธรรมอีกอย่างหนึ่งมีว่า เมื่อพระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ได้ตรัสแก่พระอานนท์ว่า “ธรรมวินัยใดที่เราตถาคตแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” พุทธพจน์นี้แสดงว่าพระพุทธองค์ทรงปรารถนาที่จะให้หลักพุทธธรรมเป็นตัวแทนของพระองค์

ดังนั้นการศึกษาพุทธธรรมของพระพุทธองค์จึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับพุทธศาสนิกชนทุกคน เพราะถ้าใครได้ปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธศาสนาด้วยความเข้าใจอย่างถูกต้อง โอกาสที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตนั้นมีมาก แต่สำหรับผู้ที่ไม่มีหลักยึดในการปฏิบัติตาม

หรือไม่มีหลักธรรมเป็นเครื่องนำทาง อาจหลงทำในสิ่งที่เป็นโทษได้ง่าย หลักพุทธธรรมจึงเป็นประโยชน์ทั้งต่อชีวิตและสังคมส่วนรวม เพราะชีวิตคนต้องมีเกิด แก่ เจ็บ ตาย ต้องการความอยู่รอดปลอดภัย มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี นอกจากนี้มนุษย์เราไม่อาจอยู่โดดเดี่ยวได้ ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ไม่ละเมิดสิทธิล่วงเกินซึ่งกันและกัน ถึงแม้ว่าประเทศของเราจะมีตัวบทกฎหมาย และข้อบังคับต่าง ๆ ก็ไม่สามารถยับยั้งคนมิให้ทำผิด ละเมิดล่วงเกินกันได้ แต่หลักพุทธธรรมสามารถสอนให้ยับยั้งใจตนเอง นอกจากนี้ยังสอนให้ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อผู้อื่นด้วย เมื่อทุกคนปฏิบัติตามพุทธธรรมแล้ว สังคมโดยส่วนรวมก็จะเกิดความสงบสุขและสันติ

ความหมายของพุทธธรรม

พระธรรมปิฎก ได้ให้ความหมายของพุทธธรรม ในหนังสือพุทธธรรม (2529) ว่า “พุทธธรรม หรือกฎธรรมชาติ และคุณค่าสำหรับชีวิต เป็นคำสอนที่มุ่งสำหรับคนทุกประเภท ทั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ คือ ครอบคลุมสังคมทั้งหมด” และในหนังสือการศึกษาที่สากสบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย (2532) พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ว่า พุทธธรรมนั้นอาจจะแปลได้หลายอย่าง แต่ความหมายหนึ่งที่ย่าง ๆ ก็คงจะเป็นว่า ธรรมะที่พระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบและแสดงไว้ คือ ธรรมะแบบที่พระพุทธเจ้าค้นพบแล้วนำมาแสดง ซึ่งถ้ามองแบบง่าย ๆ ก็อาจจะถือว่า พระพุทธศาสนานี้จัดเป็นระบบความคิดอันหนึ่ง แต่ในที่นี้เราเรียกชื่อเนื้อหาสาระของพระพุทธศาสนาว่า พุทธธรรม พุทธธรรมนั้นเป็นระบบความคิดอันหนึ่ง การที่เราเรียกชื่ออย่างนี้นั้น ในความหมายหนึ่งก็คือ เป็นการให้เกียรติ แสดงความเคารพต่อเจ้าของผู้ค้นพบ แล้ววางระบบความคิดนั้นไว้”

ลักษณะทั่วไปของพุทธธรรม ซึ่งพระธรรมปิฎก ได้กล่าวไว้ในหนังสือพุทธธรรม (2529) ได้สรุปไว้ 2 ประการ คือ

1. แสดงหลักความจริงสายกลาง ที่เรียกว่า “มัชฌิมนธรรม” หรือเรียกเต็มว่า “มัชฌิมนธรรมเทศนา” ว่าด้วยความจริงตามแนวของเหตุผลบริสุทธิ์ ตามกระบวนการของธรรมชาติ นำมาแสดงเพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติในชีวิตจริงเท่านั้น ไม่ส่งเสริมความ

พยายามที่จะเข้าถึงสังขธรรมด้วยวิธีถกเถียงสร้างทฤษฎีต่าง ๆ ขึ้นแล้วยึดมั่นปกป้องทฤษฎีต่าง ๆ ด้วยการเก็งความจริงทางปรัชญา

2. แสดงข้อปฏิบัติสายกลาง ที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” อันเป็นหลักการครองชีวิตของผู้ฝึกอบรมตน ผู้รู้เท่าทันชีวิตไม่หลงมงาย มุ่งผลสำเร็จ คือ ความสุข สะอาดสว่าง สงบ เป็นอิสระ ที่สามารถมองเห็นได้ในชีวิตนี้ โดยทางปฏิบัติความเป็นสายกลางนี้เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น สภาพชีวิตของบรรพชิต หรือคฤหัสถ์ เป็นต้น

พระธรรมปิฎก ยังกล่าวต่อไปว่า ถ้าแยกพุทธธรรมออกเป็น 2 ส่วน คือ สังขธรรมส่วนหนึ่ง กับจริยธรรมส่วนหนึ่ง แล้วกำหนดความหมายขึ้นใช้ในที่นี้ โดยเฉพาะ โดยกำหนดให้สังขธรรมเป็นส่วนแสดงสภาวะ หรือรูปลักษณะตัวจริง และให้จริยธรรมเป็นข้อประพฤติปฏิบัติทั้งหมดก็จะเป็นว่า สังขธรรมในพุทธศาสนาย่อมหมายถึง คำสอนเกี่ยวกับสภาวะของสิ่งทั้งหลาย หรือธรรมชาติและความเป็นไปโดยธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย หรือกฎธรรมชาตินี้เอง ส่วนจริยธรรมก็หมายถึง การถือเอาประโยชน์จากความรู้ความเข้าใจในสภาพและความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย หรือการรู้จักธรรมชาติแล้วนำมาใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ อีกนัยหนึ่งสังขธรรม คือ ธรรมชาติและกฎธรรมดา จริยธรรม คือ ความรู้ในการประยุกต์สังขธรรม หลักการทั้งหมดนี้ไม่เกี่ยวข้องกับตัวการนอกเหนือธรรมชาติ เช่น พระผู้สร้าง เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ พุทธธรรมจึงหมายถึง หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ที่แสดงความรู้ความเข้าใจเรื่องสภาวะและตัวกฎของธรรมชาติเกี่ยวกับโลกกับชีวิต และการนำความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาวะ และตัวกฎธรรมชาติไปใช้ประโยชน์ในการประพฤติปฏิบัติหรือดำเนินชีวิตจริง

ความสำคัญของพุทธธรรม

สุภาพรรณ ณ บางช้าง (2535) ได้กล่าวว่า

... หลักฐานทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมยืนยันชัดเจนว่า พระพุทธศาสนา ดำรงบทบาทในฐานะที่เป็นรากฐานชีวิตของผู้คนบนผืนแผ่นดินนี้ ตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยสืบเนื่องเป็นลำดับมาจนถึงปัจจุบัน

ในส่วนของพระพุทธศาสนา 5 ส่วน คือ ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนวัตถุ และศาสนพิธี ส่วนสำคัญที่สุดที่เข้ามากำหนดรากฐานชีวิตไทย คือ ส่วนศาสนาธรรม หรือพุทธธรรม คนไทยได้เลือกสาระพุทธธรรมบางด้านขึ้นมาเน้นย้ำปลูกฝังเป็นพิเศษ ก่อให้เกิดความรู้ ความเชื่อและแนวทางปฏิบัติในพระพุทธศาสนาที่เป็นแบบไทย ความรู้ ความเชื่อ และแนวทางปฏิบัติในพระพุทธศาสนาของคนไทยนี้เองที่มีผลทำให้เกิดลักษณะความเป็นไทยขึ้นในสังคมไทย...

บทบาทที่เห็นได้ชัดว่า พุทธธรรมเป็นรากฐานของสังคมไทย เรื่องหนึ่ง คือ การศึกษา ดังที่พุทธทาสภิกขุ (อ้างใน สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2514) กล่าวว่า ถ้าเราจับกันได้ว่า เป้าหมายอันสำคัญสุดสำหรับการศึกษาของเราในอดีตขึ้นอยู่กับบรมธรรมในพุทธศาสนา และพุทธธรรมที่เป็นอภิปรัชญา อาจนำมาประยุกต์ใช้ได้ทุกระดับ ในทุกกาลสมัย “เพื่อกระทำให้หมดสิ้นซึ่งสัญชาตญาณอย่างสัตว์” อันจักเป็นผลให้ “มนุษย์ได้สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้ โดยการประพุดตಿಯ่างมนุษย์ที่มีจิตใจสูงโดยสมบูรณ์”

สังคมชาวพุทธที่มีรากฐานของความคิดและความประพฤติอยู่บนปรัชญาของไตรลักษณ์ คงจะมีทางเลือกอันดีงามให้บุคคลแสวงหาเป็นที่พึ่ง การจัดการศึกษาเพื่อให้บุคคลสามารถเผชิญสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยปัญญาและสตินี้ นอกจากจะอาศัยความรู้ความสันตติวิจาร์ณญาณ และความคล่องตัวในวิชาทางโลกแล้ว ก็หนีไม่พ้นที่จะต้องอาศัยทางธรรมโดยเฉพาะสาระและวิธีการที่มีการค้นคว้าศึกษาไว้ในพระพุทธศาสนา (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2514)

ดังนั้นถ้าเราเข้าใจแก่นของพระพุทธศาสนาถูกต้อง เป้าหมายทางการศึกษาของสังคมไทยที่มีพุทธศาสนาเป็นหลักคู่บ้านคู่เมืองมา ก็คือ เป้าหมายหรืออุดมคติของพุทธศาสนา (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2514)

สรุป จากการสืบทอดหลักพุทธธรรมที่บรรพบุรุษของชนชาติไทยได้เพียรพยายามวางรากฐานบนแผ่นดิน เป็นระยะเวลาอันเนิ่นนาน พุทธธรรมจึงเป็นมณีรัตนที่ส่องสว่างนำทางชีวิตของคนไทยให้อยู่ร่วมกันด้วยความสุข และสันติในการสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่ตนเอง และสังคมได้อย่างสมดุล หากให้ความสำคัญในการศึกษาและปฏิบัติตามหลัก

พุทธธรรมให้เป็นความรู้และเกิดประโยชน์ในชีวิตจริง พุทธธรรมก็จะดำรงอยู่ในชีวิตของคนไทยตลอดไป

ตอนที่ 3 ประวัติและผลงานของพระธรรมปิฎก

ประวัติและผลงานของพระธรรมปิฎก ต่อไปนี้คัดมาจากหนังสือ ป.อ. ปยุตโต ซึ่งจัดทำโดย สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ (2538)

ประวัติพระธรรมปิฎก

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) นามเดิมประยูร นามสกุล อารยางกูร เกิดเมื่อ 12 มกราคม 2481 ที่อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี บรรพชาเมื่อ 10 พฤษภาคม 2494 สอบเปรียญธรรม 9 ประโยคได้ขณะยังเป็นสามเณร จึงได้รับพระราชทานพระบรมราชนุเคราะห์ให้อุปสมบทในฐานะนาคหลวง ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2505 สอบได้ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1) จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อ 2505 และสอบได้วิชาชุดครู พ.ม. เมื่อ 2506

ได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากสถาบันการศึกษา 10 สถาบัน รวม 11 ปริญญา ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ดังนี้

1. พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2525
2. ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาปรัชญา) จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2529
3. ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาหลักสูตรและการสอน) จากมหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2529.
4. ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ศึกษาศาสตร์การสอน) จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2530

5. อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2531
 6. ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาภาษาศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2532
 7. การศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาปรัชญาการศึกษา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. 2533
 8. ตรีปิฎกาจารย์กิตติมศักดิ์ จากนวนาลันทามหาวิหาร รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย พ.ศ. 2538
 9. ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาศึกษาศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2538
 10. ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (จริยศาสตร์ศึกษา) จากมหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2538
- เคยดำรงตำแหน่งรองเลขาธิการมหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย ตั้งแต่ พ.ศ. 2507-2517
- และเป็นเจ้าอาวาสวัดพระพิเรนทร์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2515-2519 ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน ตำบลบางกระทึก อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ประกาศเกียรติคุณและรางวัล

- พ.ศ. 2525 ได้รับการประกาศเกียรติคุณ ในฐานะผู้ทำคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา ในการฉลอง 200 ปี กรุงรัตนโกสินทร์
- พ.ศ. 2525 ได้รับรางวัลวรรณกรรมชั้นที่ 1 ประเภทร้อยแก้ว สำหรับงานนิพนธ์ พุทธธรรม จากมูลนิธิธนาคารกรุงเทพ
- พ.ศ. 2532 ได้รับพระราชทานโล่รางวัล “มหิดลวราวุธธรรม”
- พ.ศ. 2532 ได้รับโล่ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อการศึกษาในวาระครบรอบ 20 ปี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- พ.ศ. 2533 ได้รับรางวัลกิตติคุณสัมพันธ์ “สังข์เงิน” สาขาเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พ.ศ. 2537 ได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพจากองค์การยูเนสโก (UNESCO Prize for Peace Education)

พ.ศ. 2538 ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ทางวัฒนธรรม จากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ

สมณศักดิ์

พ.ศ. 2512 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระศรีวิสุทธิโมลี

พ.ศ. 2516 ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ พระราชวรมุณี

พ.ศ. 2530 ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ พระเทพเวที

พ.ศ. 2536 ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระธรรมปิฎก อุดุลญาณนายก ปาพจนดิลกนิวิฐ ตริปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆารามคามวาสี

งานเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมปิฎกปรากฏในหลายลักษณะทั้งในด้านการสอน การบรรยาย การปาฐกถา การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการแสดงพระธรรมเทศนา ท่านได้รับอาราธนาไปสอนวิชาการทางพระพุทธศาสนา ณ มหาวิทยาลัยชั้นนำในต่างประเทศหลายครั้ง อาทิ University Museum, University of Pennsylvania ใน พ.ศ. 2515 Swarthmore College, Pennsylvania ใน พ.ศ. 2519 และ Harvard University ใน พ.ศ. 2524 และเป็นพระภิกษุไทยที่ได้รับการระบุนอาราธนาแสดงปาฐกถาในที่ประชุมนานาชาติ ทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศหลายครั้ง เช่น ปาฐกถาในการประชุม The International Conference on Higher Education and the Promotion of Peace เรื่อง Buddhism and Peace ซึ่งจัดขึ้นที่โรงแรมเอเชีย กรุงเทพฯ เมื่อ 3 ธันวาคม 2529 บรรยายในการประชุม Buddhistic Knowledge Exchange Programme in Honour of His Majesty the King of Thailand เรื่อง Identity of Buddhism ซึ่งจัดโดยองค์การพุทธศาสนิก

สัมพันธ์แห่งโลก (พสล.) เมื่อ 9 พฤษภาคม 2530 ปาฐกถาในการประชุม The Sixth Asian Workshop on Child and Adolescent Development เรื่อง Influence of Western & Asian Thought on Human Culture Development เมื่อ 11 ธันวาคม 2533 ได้รับนิมนต์ให้จัดทำสารบรรยายสำคัญ เรื่อง A Buddhist Solution for the Twenty-first Century ในการประชุมสภาศาสนาโลก (Parliament of the World's Religions) ณ นครชิคาโก สหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2536

งานนิพนธ์ของพระธรรมปิฎก ในลักษณะตำรา เอกสารทางวิชาการและหนังสืออธิบายธรรมทั่ว ๆ ไป เป็นที่รู้จักแพร่หลายในวงวิชาการ มีจำนวนมากกว่า 165 เรื่อง เช่น พุทธธรรม, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ : ฉบับประมวลธรรม, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ : ฉบับประมวลศัพท์, ธรรมนุญชีวิต, การศึกษาของคณะสงฆ์ : ปัญหาที่รอทางออก, การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, Thai Buddhism in the Buddhist World, ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย, Buddhist Economics, พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์, ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, คนไทยหลงทางหรือไร, สถานการณ์พุทธศาสนา พลิกหายหน้าเป็นพัฒนา, อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย, สิ่งศักดิ์สิทธิ์เทวฤทธิ์ ปาฏิหาริย์, ทำอย่างไรจึงจะให้เชื่อเรื่องกรรม, ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง, ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, มาตรฐานชีวิตของชาวพุทธ, พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21, รักษาใจยามป่วยไข้, พรตตลอดปี ชีวิตดีตลอดไป, แสงเงินแสงทองของชีวิตที่ดั่งงาม, งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข, ชีวิตที่สมบูรณ์, ความสุขที่สมบูรณ์, ยิ่งก้าวถึงสุข ยิ่งใกล้ถึงธรรม, เทคโนโลยีกับศาสนา, ความรัก จากวาเลนไทน์สู่ความเป็นไทย, วัฒนธรรมไทย สูญคือนำและผู้ให้ เป็นต้น

นอกจากนั้น พระธรรมปิฎกได้รับนิมนต์เป็นที่ปรึกษาของมหาวิทยาลัยมหิดล ในการสร้างพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์สำเร็จสมบูรณ์เป็นฉบับแรกของโลก ทำให้การศึกษาค้นคว้าหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว และถูกต้องแม่นยำ

3.2 ผลงานของพระธรรมปิฎก

1. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

- *○ **กรูณสองที่สายใจธรรม**
 - ความคิด : แหล่งสำคัญของการศึกษา
 - ไตรลักษณ์
 - ทางสายกลาง : ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับมัชฌิมาปฏิปทา
 - ธรรมเพื่อชีวิตและการพัฒนาวัฒนธรรม
 - ธรรมะฉบับเรียนลัด
 - นิพพาน-อนัตตา
 - ประโยชน์ของพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ (ฉบับย่อ)
 - ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้
 - พจนานุกรมพุทธศาสตร์ : ฉบับประมวลธรรม
 - พจนานุกรมพุทธศาสตร์ : ฉบับประมวลศัพท์
 - พระไตรปิฎกและอรรถกถาฉบับคอมพิวเตอร์
 - พุทธธรรม : กฎธรรมชาติและคุณค่าสำหรับชีวิต
 - พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ
 - ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา
 - วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม
 - สัมมาทิฐิ
 - สัมมาสติในพุทธธรรม
 - สัมมาอาชีวะ
 - สาระสำคัญของพุทธธรรม : อริยสัจจ 4
 - หลักสูตรและประมวลการสอนวิชาธรรม
 - อมฤตพจนาน
 - อัตตา-อนัตตา ในพระพุทธศาสนา
 - Buddhism, A Layman's Guide to Life
 - Dependent Origination : The Buddhist Law of Conditionality
 - English Lessons on Buddhism Book I
 - English lessons on Buddhism Book II

- Introduction to Buddhism Book I and II
- Jataka Tales Book I, II
- Sammasati, An Exposition of Right Mindfulness
- Students' Thai-Pali-English Dictionary of Buddhist Terms

2. กรรม

- กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม
- กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่
- ทำอย่างไรจึงจะให้เชื่อเรื่องกรรม
- นรก-สวรรค์ สำหรับคนรุ่นใหม่
(ชื่อเต็ม นรก-สวรรค์ ในพระไตรปิฎก)
- สิ่งศักดิ์สิทธิ์เทวฤทธิ์ปาฏิหาริย์
- หลักกรรมสำหรับคนสมัยใหม่
- Good, Evil and Beyond... Karma in the Buddha's Teaching

3. การปฏิบัติธรรม

- เครื่องวัดความเจริญของชาวพุทธ (เล่าเรื่องให้โยมฟัง ชุดที่ 1)
- ชาวพุทธต้องเป็นผู้ดี
- ทำอย่างไรจะหายโกรธและการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน
- ธรรมกับการพัฒนาชีวิต
- ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง
- พัฒนาคน
- สุขีสรภาพด้วยอนิจจัง
- สมာธิ : ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญหาที่ยังรู้
- หน้าที่กับธรรมสู่หน้าที่เพื่อธรรม

4. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา

- จารีกอโคก
- ตามทางพุทธกิจ
- พระพุทธศาสนาในญี่ปุ่น

- พุทธศาสนาในเอเชีย
 - อินเดียแดนเทวดา และการปฏิบัติธรรม
 - Great Buddhists
 - Thai Buddhism In the Buddhist World
5. สถาบันสงฆ์
- การศึกษาของคณะสงฆ์ : ปัญหาที่รอกทางออก
 - ทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์
 - พระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน
 - สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย
 - สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน
 - Mahachulalongkornrajavidyalaya Buddhist University under Royal Patronage, Catalogue B.E. 2510-11/1967-68 A.D
6. จริยธรรม สันติภาพ
- การพัฒนาจริยธรรม
 - การศึกษาเพื่อสันติภาพ
 - จริยธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่
 - ธรรมเนียมชีวิต : พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม
 - พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21
 - มาตรฐานชีวิตของชาวพุทธ
 - รากฐานพุทธจริยศาสตร์ทางสังคมเพื่อสังคมไทยร่วมสมัย
 - สัจธรรมกับจริยธรรม
 - สันติภาพเกิดจากอิสรภาพและความสุข
 - A Buddhist Solutions for the Twenty-first Century
 - Buddhist Solutions for the Twenty-first Century
 - Freedom : Individual and Social
7. วัฒนธรรม ประเพณี ศิลปศาสตร์
- * กรุ่นแรกที่สายใจธรรม

- ความรัก จากวาเลนไทน์ สู่วความเป็นไทย
- ค่านิยมแบบพุทธ
- ไตรภูมิพระร่วง : อิทธิพลต่อสังคมไทย
- ประเพณี-พิธีพจน์
- ฝรั่งเศสเจริญเพราะดินร่นให้พ้นจากการบีบคั้นของศาสนาคริสต์
- พิธีกรรม ใครว่าไม่สำคัญ
- ภาษา วรณกรรม และวัฒนธรรมไทย ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลก
- วัฒนธรรมกับการพัฒนา
- * วัฒนธรรมไทย สูยุคเป็นผู้นำและผู้ให้
- ศิลปศาสตร์แนวพุทธ
- สืบสานวัฒนธรรมไทย บนฐานแห่งการศึกษาที่แท้
- English Lessons for Young Buddhists Book I
- Mahachula English Course for Young Buddhists Book I, II, III

8. การศึกษา

- การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย
- การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา
- ความมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป
- ทางสายกลางของการศึกษาไทย
- ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย
- ทำไมคนไทยจึงเรียนพระพุทธศาสนา : ข้อพิจารณาเกี่ยวกับวิชาพระพุทธศาสนาและจริยศึกษา ในหลักสูตรการศึกษาของชาติ
- เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า
- ธรรมกับการศึกษาของไทย
- บทบาทพระบรมครู
- ปรัชญาการศึกษาไทย
- พระพุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต

- พุทธศาสนกับการแนะแนว
- พุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์ หรือ จะพัฒนาคนได้อย่างไร ?
- เพื่ออนาคตของการศึกษาไทย
- มหาวิทยาลัยกับงานวิจัยทางพระพุทธศาสนา
- รุ่งอรุณของการศึกษา
- หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา
- Buddhism and Education

9. สังคมไทย

- กรณีสันติอโศก
- กระแสธรรม เพื่อชีวิตและสังคม
- * คนไทย หลงทางหรือไร
- ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ
- ชาวพุทธกับชะตากรรมของสังคม
- ทางออกของสังคมไทย
- ธรรมะสำหรับเยาวชน
- ประทีปส่องสยาม
- พุทธบริษัทกับพระธรรมวินัย
- * พุทธศาสนกับชาติไทย
- พุทธศาสนากับสังคมไทย
- เพื่อความเข้าใจปัญหาพระโพธิธิริกษ์
- เพื่อความเข้าใจปัญหาพระโพธิธิริกษ์ (ฉบับย่อ-เพิ่มเติม)
- เพื่อความเข้าใจปัญหาพระโพธิธิริกษ์ (รวมทั้งบทความพิเศษ แลกบทพิสูจน์)
- ภารกิจของชาวพุทธรุ่นใหม่ ในสถานการณ์ปัจจุบัน
- มองอเมริกา มาแก้ปัญหาไทย
- มุมมองสองปราชญ์ : สื่อมวลชนกับการสร้างสรรค์สังคม
- เมืองไทยจะวิกฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต

- แรงจูงใจในการเขียนกรณีสันติอโศก
- ลักษณะสังคมพุทธ
- ศาสนาและเยาวชน
- สถานการณ์พุทธศาสนา พลิกทายเป็นพัฒนา
- สันทนาธรรมกับนักคิดชาวพุทธที่สวนโมกข์
- องค์พระรัฐสีมาคุณกรปิยชาติ
- อารยธรรมไทย : ทางเลือกออกจากยุคพัฒนา
- อุดมธรรมนำจิตสำนึกของสังคมไทย
- Looking to America to Solve Thailand's Problems
- Social Dimension of Buddhism in Contemporary Thailand

10. เศรษฐกิจ การเมือง

- การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย
- ทางออกจากระบบเศรษฐกิจที่ครอบงำสังคมไทย
(ชื่อเต็ม เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์)
- มองให้ลึก นึกให้ไกล : ข้อคิดจากเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม
2535
- รัฐกับพระพุทธศาสนา ถึงเวลาชำระล้างหรือยัง
- เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ
- Buddhist Economics
- Buddhist Economics, A Middle Way for the Market Place

11. วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม

- คนไทยกับป่า
- เทคโนโลยีกับศาสนา
- พระกับป่า มีปัญหาอะไร
- พุทธธรรมกับชีวิตในสังคมเทคโนโลยี
- พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์
- Toward Sustainable Science

12. การแพทย์ สุขภาพ จิตวิทยา

- การทำแท้งในทัศนะของพระพุทธศาสนา
- การศึกษาแพทยศาสตร์ในสังคมไทย
- จากจิตวิทยาสู่จิตภาวนา
- โปษณงค์ : พุทธวิธีเสริมสุขภาพ (เล่าเรื่องให้โยมฟัง ชุดที่ 3)
- รักษาใจยามป่วยไข้
- อายุรแพทย์กับปัญหาจริยธรรม

13. ชีวิตประจำวัน

- ข้อคิดชีวิตทวนกระแส
- คู่สร้างคู่สม ชีวีตคู่ในอุดมคติ
- ขวนคิด-พินิจธรรม
- ชีวิตหนึ่งเท่านั้น สร้างความดีได้อันันต์
- * เตรียมตัวรับพร
- ทำอย่างไรจะหายโกรธ
- พรตลอดปี ชีวิตดีตลอดไป
- มรณกถา
- แสงเงินแสงทองของชีวิตที่ดั่งงาม
- Helping Yourself to Help Others

14. การทำงาน

- งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข
- * งานเพื่อความสุขและแก่นสารของชีวิต
- ชีวิตกับการทำงาน
- ชีวิตนี้เพื่องาน งานนี้เพื่อธรรม

15. ความสุข

- การเกิดเป็นทุกข์ เกิดดีเป็นสุข
- ความสุขที่สมบูรณ์
- จะสุขแท้ต้องเป็นไท : สุขเองได้ จึงจะช่วยโลกให้เป็นสุข

- ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร ? ความสุข
- ชีวิตที่สมบูรณ์
- * เป็นสุขทุกเวลา
- * พรที่สัมฤทธิ์แก่ผู้ดำเนินชีวิตที่ดี
- ยิ่งก้าวถึงสุขยิ่งใกล้ถึงธรรม
- อยู่ก็สบาย ตายก็เป็นสุข

หมายเหตุ ที่มีเครื่องหมาย * เป็นหนังสือที่นำเรื่องเก่าบางเรื่องมารวมพิมพ์แล้ว
ตั้งชื่อใหม่

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการประยุกต์พุทธธรรมกับการศึกษาเท่าที่สามารถค้นคว้ามาได้ มีดังต่อไปนี้

คุณฐิติ สัตถวารงค์ (2532) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาในสังคัมพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนามีความเห็นที่ชีวิตมนุษย์เป็นสิ่งประกอบที่เรียกว่า ชันธ 5 การทำงานประสานกันของชันธ 5 ทำให้มนุษย์รับรู้โลกได้ โดยมีช่องทางติดต่ออยู่ 2 ชุด คือ ชุดที่รับเข้ามามี ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ และชุดที่แสดงออกมี กาย วาจา และใจ โลกที่ควรศึกษา คือ โลกตามการรับรู้ของมนุษย์เอง ผลของการศึกษาได้แก่ ปัญญาที่ชัดตามความเป็นจริง คือ วัชชัตในอริยสัจ 4 ความจริงนี้ พระพุทธศาสนาอธิบายไว้หลายนัย จากมรรคมงคล 8 ปรับให้เป็นหลักการปฏิบัติเพื่อการศึกษาจากหยาบไปหาประเด็น เป็น 3 ประการ เรียกว่า ไตรสิกขา อันจะนำผู้ศึกษาบรรลุภาวะชีวิตที่สมบูรณ์ คือ มีปัญญาพ้นทุกข์สิ้นเชิง และนี่เป็นเป้าหมายการศึกษาในระดับอุดมคติด้วย พระพุทธศาสนาพิจารณาเป้าหมายและ/หรือผลการศึกษาเป็นหลายแนว แต่ละแนวให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการศึกษาในแง่มุมที่ต่างกัน กิจกรรมการศึกษาก็สืบเนื่องจากไตรสิกขา เมื่อทำกิจกรรมการศึกษาก็มีกระบวนการศึกษาเกิดขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงทางศีล สมาธิ ปัญญา กัลยาณมิตร และโยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดการศึกษา ในเรื่องการประเมินผลมีทั้งการประเมินโดยตัวผู้ศึกษาเอง และโดยผู้อื่น โดยมีลักษณะต่าง ๆ ของคุณ

และการละสังโยชน์เป็นเกณฑ์ในการประเมิน สุตท้ายวิจัยนี้พบว่า มีสังคัมพระพุทธศาสนา อยู่ 2 ประเภท สังคัมมรราวาส และสังคัมผู้บวช ซึ่งมีลักษณะเป็นสังคัมการศึกษา สังคัมนี้มีการเลือกสรรสมาชิก การจัดระเบียบสังคัมโดยอาศัยวินัยสงฆ์เป็นหลัก และเป็นสังคัมที่มีโอกาสในการศึกษา และบรรยากาศทางการศึกษาสูงกว่าสังคัมมรราวาส

พูนสุข สอนองลักษณ์ (2532) ได้วิเคราะห์แนวคิดทางการศึกษาของพระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต)

ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของการศึกษาที่ควรจะเป็นตามแนวคิดของพระเทพเวที เป็นการนำหลักพุทธปรัชญามาประยุกต์ใช้กับการศึกษา การศึกษาตามแนวคิดนี้ก็คือ กระบวนการสร้างปัญญา เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตทั้งในส่วนบุคคล และนำไปสู่ความเป็นอิสระแก้ปัญหาได้ ทำให้เกิดความสุข หรือความหลุดพ้นจากความทุกข์ (วิมุตติ) ผู้สอนและผู้เรียนตามแนวคิดนี้มีพัฒนาการครบทั้ง 4 ด้าน คือ ทางกาย ทางสังคัม ทางจิตใจ และทางปัญญา ผู้สอนต้องสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดปัญญา ความคิดที่ถูกต้อง กระบวนการเรียนการสอนที่จัดขึ้นต้องเป็นไปเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการรับรู้ที่บริสุทธิ์ ปราศจากอวิชชา และตัณหา เป็นการสร้างปัญญา ฉันทะ และกรุณา เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ คือ ความพ้นทุกข์ หลักสูตรตามแนวคิดนี้ ได้แก่ การใช้หลักบูรณาการคู่กับพัฒนาการในทุกกระบวนการขั้นตอนของการจัดการศึกษา

เกรียงศักดิ์ รอดเย็น (2533) ได้ศึกษาปรัชญาการศึกษาไทย ตามแนวคิดของ ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี

1. ปรัชญาการศึกษาไทยตามแนวคิดของ ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ในระยะ พ.ศ. 2494-2507 คือ ปรัชญา Progressivism และปัจจุบันที่มีอิทธิพลต่อแนวคิด คือ สภาพบ้านเมืองที่ต้องพัฒนาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และการได้รับการศึกษาจากอเมริกา ตลอดจนสภาพการศึกษาไทยที่ต้องมีการปรับปรุงให้ดีขึ้น

2. ปรัชญาการศึกษาไทยตามแนวคิดของ ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ในระยะ พ.ศ. 2507 - ปัจจุบัน คือ พุทธปรัชญาการศึกษาและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อแนวคิด

คือ การศึกษาทางด้านศาสนาที่ใช้เป็นพื้นฐานแนวคิด และความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด
ปรัชญาการศึกษาตะวันตกและพุทธปรัชญา

3. พุทธปรัชญาการศึกษาตามแนวคิดของ ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี
ในด้านอภิปรัชญาหรือความจริงแท้สูงสุดของโลกและมนุษย์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
ในด้านญาณวิทยานั้น มนุษย์เกิดความรู้ด้วย สัญญา ทิฐิ ญาณ ส่วนด้านคุณวิทยา ความดี
หมายถึง ภาวะที่ปราศจากโลภะ โทสะ โมหะ

4. องค์ประกอบพุทธปรัชญาการศึกษาตามแนวคิดของ ศาสตราจารย์
ดร.สาโรช บัวศรี

ในด้านความมุ่งหมายของการศึกษา ส่วนที่เกี่ยวกับตัวผู้เรียน มุ่งพัฒนา
ชั้น 5 ส่วน ที่เกี่ยวกับสังคม ให้รู้จักปฏิบัติตนได้ถูกต้องอยู่ร่วมในสังคมได้ ส่วนที่เกี่ยวกับ
การเรียนรู้ ให้รู้จักวิธีคิดและใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา และมุ่งบูรณาการชีวิตให้มีความสุข

ในด้านนโยบายการศึกษา คือ การศึกษาให้รู้จักตนเองและความรู้ ความ
ถนัด ศึกษาสภาพแวดล้อมตลอดจนศึกษาคุณธรรม จริยธรรม

ในด้านวิธีสอน คือ วิธีสอนตามขั้นทั้ง 4 ของอริยสัจ หมายถึง ขั้นทุกข์ ชั้น
สมุทัย ชั้นนิโรธ และชั้นมรรค

พัชรี แสงนิล (2533) ได้ทำการศึกษาเรื่องครู และหลักธรรมของครูตาม
แนวพุทธปรัชญา

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดของพุทธปรัชญาตั้งอยู่บนพื้นฐานของสังขธรรม มี
จุดสนใจอยู่ที่การพัฒนาคนและการรู้เท่าทันธรรมชาติอันแท้จริงของมนุษย์ จึงมีแนวคิดและ
วิธีการที่สอดคล้องกับความเป็นจริงในชีวิตของบุคคลและสังคม สามารถนำหลักการมา
ประยุกต์ใช้กับครู ซึ่งมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการพัฒนาบุคคลและสังคมได้อย่างเหมาะสม

ผู้วิจัยพยายามชี้ให้เห็นว่า ครูในทัศนะพุทธปรัชญาควรเป็นผู้ที่รู้จักฝึกอบรมตน
เองให้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ คือ เป็นผู้ที่มีคุณธรรม มีความรู้ดี ความสามารถในการ
ถ่ายทอดความรู้และความดี

ในด้านการสอนตามแนวพุทธปรัชญานั้น ศึกษาจากวิธีการสอนของพระ
พุทธองค์เป็นหลัก พบว่า ทรงใช้วิธีสอนแบบบรรยาย แบบตอบปัญหา แบบอุปมาอุปไมย

(เปรียบเทียบ) แบบการสอน (ปัจเจกวิชา) สอนด้วยหลักการแก้ปัญหา สอนให้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และทำตัวอย่างให้ดูเป็นส่วนใหญ่ กล่าวโดยสรุปแล้ว วิธีสอนตามแนวพุทธปรัชญานั้น ไม่ยึดมั่นอยู่กับรูปแบบการสอนใด ๆ โดยเฉพาะแต่มุ่งเน้นผลการสอนที่นำผู้เรียนไปสู่สัมมาทิฏฐิได้

สำหรับหลักธรรมในการพัฒนาตนของครู เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมคุณภาพของครูในด้านคุณธรรม ความรู้ และวิชาการให้สามารถทำหน้าที่ครูได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ สัปปุริสธรรม 7 อารยวัฑฒิ 5 อิทธิบาท 4 ชั้นดี ไสร็จจะ สัมมาทิฏฐิ และพรหมวิหาร 4 ส่วนหลักธรรมในการดำเนินชีวิตของครู เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ และหลักสันโดษ

แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับครูในทรรศนะ ของพุทธปรัชญามีความเป็นสากล สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับผู้ที่ทำหน้าที่ครูได้ทุกประเภท

พนมพร สนิทขัญญ (2534) ได้ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับสันติภาพที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ผลการวิเคราะห์พบว่า เนื้อหาเกี่ยวกับสันติภาพที่ปรากฏมากที่สุดในหนังสือเรียนภาษาไทยชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม 1-3 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น คือ มโนทัศน์ในเรื่องเอกลักษณ์ของมนุษย์ที่ต้องการ ความมั่นคงทางจิตใจ คิดเป็นร้อยละ 28.64 รองลงมา คือ มโนทัศน์เรื่องของความงามทางธรรมชาติ ทางภาษาศิลปะและวัฒนธรรมต่าง ๆ มโนทัศน์ในเรื่องของความเป็นเพื่อน ความเห็นอกเห็นใจกัน มโนทัศน์ในเรื่องของความร่วมมือกันและการไว้วางใจกัน และมโนทัศน์ในเรื่องของการประนีประนอมและการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง คิดเป็นร้อยละ 28.14, 20.10, 11.56 และ 11.56 ตามลำดับ

อารมณ กัณฑศรีวิกรม (2536) ได้ศึกษาเรื่อง ผลของการสอนโดยสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการโดยใช้วิธีคิดแบบคุณโทษ และทางออกที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผลการวิจัยพบว่า

1. นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ โดยใช้วิธีคิดแบบคุณโทษ และทางออก มีคะแนนความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมสูงกว่านักเรียนที่เรียนด้วยการสอนปกติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

2. นักเรียนที่เรียนด้วยการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ โดยใช้วิธีคิดแบบคุณโทษ และทางออก มีความสามารถในการตัดสินใจเรื่องสิ่งแวดล้อมสูงกว่านักเรียนที่เรียนด้วยการสอนปกติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

อำนาจ จันเงิน (2536) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาเพื่อพัฒนาความกตัญญู กตเวทีตามแนวคิดของพระพุทธทวารญาณ (ทองย้อย กิตตทินโน)

ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธทวารญาณให้ความสำคัญต่อความกตัญญูกตเวทีมาก โดยชี้ว่าเป็นคุณธรรมเบื้องต้นแห่งมนุษยธรรมทั้งหลาย เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตคน เป็นโครงสร้างชีวิตที่สำคัญ และเป็นเหตุแห่งความเจริญของบุคคล และชี้ให้เห็นว่า การศึกษากับพระศาสนาเป็นสิ่งเดียวกัน คือ เป็นการเตรียมและพัฒนาความเป็นคนไปในแนวทางที่ถูกต้อง สิ่งที่สำคัญที่สุดที่จะต้องพัฒนาความกตัญญูกตเวทีต่อท่านเป็นพิเศษ คือ มารดา บิดา ครูอาจารย์ ผู้บังคับบัญชาและผู้ปกครอง สถานที่ที่มีพระคุณ คือ บ้านเกิด โรงเรียนที่เคยเรียน และวัดที่เคยบวชเรียน และสถาบันที่มีพระคุณ คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ การพัฒนาความกตัญญูกตเวทีต้องใช้หลักธรรมของพระพุทธศาสนา คือ ธรรมสำหรับผู้ครองเรือน ธรรมของคนดี ธรรมที่เทวดายอมรับว่าเป็นทางแห่งความดี ทางแห่งความปกติสุข และภูมิธรรมแห่งมนุษยชน รวมทั้งจารีตประเพณีที่ดั่งามของไทย โดยมีธรรมที่ใช้เสริมสร้างการพัฒนาความกตัญญูกตเวทีที่สำคัญ คือ สติ ฉันทะ สัจจะ เมตตา สามัคคี อุตตัญญูตา และธัมมวิจยะ วิธีการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความกตัญญูกตเวที คือ ครูจะต้องพัฒนานตนเองให้มีความกตัญญูกตเวทีเป็นเลิศ แล้วสั่งสอนอบรมนักเรียนให้เห็นความสำคัญและพัฒนาความกตัญญูกตเวทีให้ยิ่งขึ้นไป

เอมอร กฤษณะรังสรรค์ (2537) ได้ศึกษาเรื่อง ผลของการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขาต่อความรับผิดชอบในหน้าที่ของนักศึกษาวิชาชีพครูสถาบันราชภัฏ

ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษากลุ่มทดลองมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่สูงกว่า นักศึกษากลุ่มควบคุมทั้งพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในชั้นเรียนที่ได้จากการสังเกต โดยผู้ช่วยวิจัย และคะแนนความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ที่ได้จากการตอบแบบวัดความรับผิดชอบต่อหน้าที่โดยตัวนักศึกษาเองทั้งในระยะทดลองและระยะติดตามผล อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในเรื่องพุทธธรรมโดยทั่วไป ซึ่งเน้นการศึกษาในระบบโรงเรียน ถึงแม้ว่าจะมีการวิเคราะห์แนวคิดทางการศึกษาของพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ซึ่งผลการวิจัยเกี่ยวข้องกับการนำพุทธปรัชญามาประยุกต์ใช้กับการศึกษาทั่วไป ไม่ได้เน้นหรืออ้างอิงถึงสาระหลักทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามหลักพุทธธรรม

4.2 งานวิจัยที่ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการประยุกต์พุทธธรรมกับการศึกษาแต่มีความเกี่ยวข้องกับความสำคัญของหลักพุทธธรรม

สุภาพรณ ฦ บางช้าง (2535) ได้ศึกษาพุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทย ก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาสารัตถธรรมในพระพุทธศาสนาที่คนไทยนำมาเป็นหลักสร้างสรรค์สังคมตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ผลการวิจัยพบว่า

พระพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งมีหลักธรรมตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกบาลีได้ประดิษฐานบนดินแดนแหลมทอง ตั้งแต่เมื่อพุทธศตวรรษที่ 3 สาระพุทธธรรมที่สืบทอดมาตั้งแต่ระยะแรกมีความกลมกลืนระหว่างสาระธรรมระดับศีลธรรม และระดับศิลปะ โดยเน้นการปฏิบัติที่จะมีผลต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างร่มเย็นเป็นสุข ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-18 คติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนamahayan ได้เข้ามาผ่านอำนาจทางการเมือง จากภายนอกที่มีอิทธิพลปกครองพื้นที่หลายแหล่ง แต่สาระพุทธธรรมตามแนวพุทธศาสนาเถรวาทยังคงเป็นหลักชีวิต

ของประชาชนพื้นเมืองผู้ซึ่งต่อมาได้มารวมตัวตั้งตนเป็นอิสระจากอำนาจการเมืองจากภายนอก สร้างชุมชนไทยที่เป็นอิสระโดยสมบูรณ์

ในสมัยสุโขทัย รัชกาลพ่อขุนรามคำแหง มีการวางรากฐานพุทธธรรมตามพระไตรปิฎกบาลีให้เป็นรากฐานของสังคมที่มั่นคงขึ้น ในรัชกาลพระมหาธรรมราชาลิไท พุทธธรรมตามบริบทของสังคมไทยได้ก่อสานเป็นระบบสามประสาน คือ ระบบความรู้ที่เน้นเรื่องกระแสชีวิตสุขทุกข์ตามกรรมในแนวสาระไตรภูมิความสำคัญของการพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้นตามลำดับจนพ้นทุกข์ ตามกรรมในแนวสาระไตรภูมิ และคุณค่าแห่งพระรัตนตรัยที่มีต่อการพัฒนาชีวิต ระบบค่านิยมพฤติกรรม บุญ-ที่เน้นการมีสัมมาทิฐิ ทาน ศิล ความกตัญญู ความเคารพผู้ใหญ่ ความเมตตา และการทำกิจบำรุงศาสนา ระบบคติความเชื่อ เช่น คติพุทธกาล 5,000 ปี คติพระศรีอาริยมตไตรย คติพระพุทธบาท คติพระธาตุพุทธธรรมระบบสามประสานนี้ได้เป็นรากฐานสังคมไทยมาจนถึงรัตนโกสินทร์-รัชกาลที่ 3

ในสมัยอยุธยา นอกจากพุทธธรรมตามระบบดังกล่าวยังมีลักษณะพิเศษเฉพาะสมัย คือ การรับคติเทวราชจากศาสนาพราหมณ์ ซึ่งก่อให้เกิดการนำโครงสร้างไตรภูมิหรือคติจักรวาลวิทยา ซึ่งพัฒนาในพระพุทธศาสนาสมัยหนึ่ง เข้ามาเสริมคติเทวราช มีความเชื่อในเรื่องบุญฤทธิวิทยาคมมากขึ้น เนื่องจากภัยสงครามและมีความเสื่อมในการปฏิบัติตามสาระพุทธธรรมเนื่องจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจในช่วงปลายสมัยอยุธยาจนเป็นสาเหตุภายในที่สำคัญประการหนึ่งทำให้อยุธยาเสียเอกราชแก่พม่า อย่างไรก็ตาม ในช่วงของการขยายความเชื่อบุญฤทธิวิทยาคมและเกิดความเสื่อมทางพุทธธรรมก็มีความสนใจศึกษาปฏิบัติธรรมในแนวปัญญาด้วย

สมัยธนบุรี และต้นรัตนโกสินทร์ เป็นช่วงฟื้นฟูพุทธธรรมตามบริบทสังคมไทยเดิม ในรัชกาลที่ 1 เน้นพุทธธรรม ส่วนศีลที่เรียกว่าวินัยฆราวาส และวินัยสงฆ์ ในรัชกาลที่ 2 เน้นพุทธธรรม ส่วนสมาธิ มีสำนักปฏิบัติกรรมฐานกลางกรุงขึ้นหลายแห่ง ในรัชกาลที่ 3 เริ่มเน้นพุทธธรรม ส่วนปัญญาอันเนื่องจากกระแสธรรมยุติกนิกาย

ในรัชกาลที่ 4 ยังคงถือสารพุทธธรรมส่วนของศีลความรู้และค่านิยมพฤติกรรมในสาระตามบริบทสังคมไทยที่ผ่านมา แต่ในกลุ่มผู้นำสังคม เน้นความเข้าถึงสารดังกล่าวในแนวสัจนิยม เหตุผลนิยม และมนุษยนิยม มีการปฏิเสธชีวิตตามกรรม ทั้งนี้มีความพยายามที่จะนำเสนอการปฏิบัติระบบ ทาน-ศีล-ภาวนา สำหรับคฤหัสถ์ และระบบ ศีล-สมาธิ-ปัญญา สำหรับพระสงฆ์ รวมทั้งได้เริ่มต้นการเสนอพุทธธรรมแนววิทยาศาสตร์ เพื่อรักษาค่าแห่งพุทธธรรมในกระแสวิทยาการตะวันตกที่เข้ามาสู่สังคมไทยมากขึ้น

ในรัชกาลที่ 5 มีแนวทางเลือกสรรและสื่อพุทธธรรมสู่สังคมในลักษณะที่เป็นปรีณลิเปอล-ถูกต้องตามแก่นธรรม และ อุปลุเตต-ทันสมัย มีการเน้นธรรมชาติการแสวงหาความสุขของมนุษย์โดยนิยามความสุขว่า ประพฤติดีให้มีความสุขประพฤติชั่วให้ความทุกข์ ค่านิยมพฤติกรรมที่เรียกว่าสัมมาจารี ได้เน้นการทำหน้าที่แก่บุคคลและสถาบันในขอบข่ายที่กว้างขึ้นตามสภาพการขยายตัวของสังคม สารพุทธธรรมในช่วงนี้ได้มีส่วนสร้างความสามัคคีของคนในชาติ ช่วยพัฒนาคนในสังคมให้มีคุณสมบัติความประพฤติชอบควบคู่ไปกับการเลี้ยงชีวิตชอบ อย่างไรก็ตามวิธีการจัดสารพุทธธรรมในระบบการศึกษาแนวใหม่สมัยนี้ ได้เริ่มทำให้ปรัชญาการศึกษาไทยในนิยาม ความรู้คือคุณธรรม อันมีรากฐานจากพุทธธรรม เปลี่ยนนิยามเป็นความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งมีผลสัมพันธ์ต่อการแยกตัวระหว่างความรู้กับการศึกษา คุณธรรม ได้เริ่มมีความหมายเพียงจริยธรรม ซึ่งมีความหมายแคบและลึกซึ้งน้อยกว่าความหมายของคุณธรรมตามแนวพุทธธรรมในบริบทสังคมไทยแต่เดิม

ในรัชกาลที่ 6 สารพุทธธรรมได้รับการเลือกสรรและสื่อเพื่อสนองอุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เน้นการทำหน้าที่และการดำรงตนในศีลธรรมอย่างมั่นคงเพื่อความมั่นคงของสถาบันชาติ และพระมหากษัตริย์ ในรัชกาลที่ 7 มีการส่งเสริมการสร้างวรรณกรรมพุทธศาสนาสำหรับเด็ก และมีการเสนอสารพุทธธรรมที่เป็นการศึกษาตามความเข้าใจของปัจเจกบุคคลมากขึ้น เป็นการเริ่มกระแสพุทธธรรมตามระบบประชาธิปไตย

ในด้านการทำหน้าที่ พุทธธรรมได้เป็นรากฐานการทำหน้าที่ของบุคคลในฐานะมนุษย์ ในฐานะพุทธศาสนิกชน ในฐานะสมาชิกของครอบครัว ชุมชน และชาติ และหน้าที่เฉพาะ เช่น หน้าที่ของพระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครอง และหน้าที่ของข้าราชการ ในส่วนหน้าที่เฉพาะทั้งสองอย่างนี้ พุทธธรรมได้แก่ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร ราชสังคัตถุ

เป็นต้น ได้มีส่วนสำคัญในการสร้างความสมดุลของการปกครองในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์
กับการสร้างสรรค์ความสุขความเจริญแก่สังคมไทย

พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทย ได้มีส่วนในการสร้างคุณลักษณะไทยที่มีความ
ความมั่นคงในพระพุทธศาสนา ศรัทธาในพระรัตนตรัย นิยมการทำนุบำรุงพระศาสนา มี
ความสุภาพอ่อนโยน รักสันติประนีประนอม ประสานประโยชน์ กตัญญู เคารพผู้ใหญ่ มี
เมตตา ไม่ปลุกจมในความทุกข์ และรักความอิสระ แต่ก็มีลักษณะไทยที่เกิดจากการใช้พุทธธรรม
ผิดทางหรือมิได้นำมาใช้เพียงพอก็ เช่น ความเชื่อในอำนาจโดยเฉพาะในหมู่ข้าราชการ
การรักความสนุกและความสบายเกินควร และการเล่นการพนัน

ข้อคิดที่ได้จากการศึกษาที่น่าจะนำมาพิจารณาเพื่อการเลือกสรรและสื่อ
พุทธธรรมสู่สังคมไทยในปัจจุบันและอนาคต คือ การเสนอสาระพุทธธรรมส่วนสังขธรรมและ
ส่วนศีลธรรมที่ผสมกลมกลืนในลักษณะที่ให้ธรรม ส่วนสังขธรรมรองรับความมั่นคงของการ
ปฏิบัติธรรม ส่วนศีลธรรมการให้ความสำคัญของสาระเรื่องกรรม ต่อการวาง รากฐาน
สำนึกความละอายชั่วกลัวบาป การรู้จักเลือกสรร และสื่อสาระพุทธธรรมที่เหมาะสม แก่
สังคมไทยในแต่ละช่วงเวลา และการดำรงปรัชญาการศึกษา โดยที่มีรากฐานพุทธธรรมใน
นิยาม ความรู้คือ คุณธรรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย